

Evsizlikten Kurtulmada Bir Sosyal Güvenlik Aracı Olarak Konut

Hicran Atatanır¹ 

Öz

Evsizlik sosyal güvencesizliğin mekânsal bir dışı vurumudur. Barınma gereksinimini karşılamamanın bir yolu olan konutsa, aynı zamanda, bir sosyal güvenlik aracıdır. Sosyal güvenlik düzenleri iyelik (mülkiyet) hakkının kullanımı ve toplumsal adalet ilişkisindeki çelişkileri yönetmenin yollarından birini, sigortalıları konut edinme konusunda desteklemek biçiminde tanımlamıştır. Evsiz olmak ya da kalmak özünde toplumsal bir risktir ve bu riskin önlemlerle yönetilmesinde konut edindirmek ya da edinilmiş konut hakkını korumak etkili bir stratejidir. Çalışmada öncelikle evsizliğin neden genişleyen toplumsal bir risk oluşturduğu seçili ülkeler ve Türkiye için derlenen güncel veriler ışığında ortaya konulmuştur. Ardından evsizlik riskine karşı geliştirilen sosyal güvenlik uygulamalarına ve konut edindirme yardımlarına yakından bakılarak izlenen politikaların etkililiği tartışmaya açılmıştır. Bu tartışma ışığında Türkiye’de evsizlik riskine karşı sosyal güvenlik düzeninin işlevselliğini ileriye taşımaya yönelik önerilere yer verilmiştir. Sonuç bölümünde evsizlik riskinden kurtulmanın ana patikalarından biri olarak sosyal güvenliğin, iş ilişkilerinin değişen doğası ve yeni toplumsal belirsizlikler çağında daha etkili ve kapsayıcı olmasına ilişkin saptamalara yer verilmiştir. Makale, özünde, evsizliği yalnızca bir insan hakları sorunu olarak değil, aynı zamanda kamu hizmetlerine erişimin ısrarla engellenmesi nedeniyle bir yaşam biçimine dönüşen sosyal güvencesizliğin kritik evresi olarak nitelendiren bir yaklaşım benimsemektedir.

Anahtar Kelimeler: Evsizlik • sosyal güvenlik • konut hakkı • toplumsal adalet

Housing as a Social Security Instrument to Overcome Homelessness

Abstract

Homelessness is a spatial manifestation of social insecurity. Housing, a means of satisfying the need for shelter, is also an instrument of social security. Social security systems have defined one of the ways of dealing with the contradictions in the relationship between the exercise of the right to property and social justice as assisting the insured to acquire housing. Becoming or remaining homeless is essentially a social risk, and housing or protecting the right to acquired housing is an effective strategy to manage this risk through policies. This study first presents the reasons why homelessness is a growing social risk, based on recent data collected for selected countries and Turkey. It then discusses the effectiveness of the policies pursued by looking closely at the social security practises and housing subsidies developed against the risk of homelessness. In light of this discussion, suggestions are made to improve the functionality of the social security system against the risk of homelessness in Turkey. In the concluding section, it is concluded that social security, as one of the main ways to overcome the risk of homelessness, should be more effective and inclusive in the era of changing nature of labour relations and new social uncertainties. In essence, the article adopts an approach that characterises homelessness not only as a human rights issue but, also as a critical phase of social insecurity that has become a way of life due to the persistent denial of access to public services.

Keywords: Homelessness • social security • right to housing • social justice

1 Sorumlu Yazar: Hicran Atatanır (Doç. Dr.), Sosyal Güvenlik Uzmanı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Ankara. Eposta: hataatanir@sgk.gov.tr
ORCID: 0000-0002-0938-4245

Aktif: Atatanır, H. (2024). Evsizlikten kurtulmada bir sosyal güvenlik aracı olarak konut. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 44, 881-910. <https://doi.org/10.26650/SJ.2024.44.2.0680>

Extended Summary

In this study, which aims to define housing as a social security tool to overcome homelessness, homelessness is seen as both a social risk and a human rights violation that limits access to the social security system. At the heart of this approach is the extreme commodification of labour through precarious jobs and housing through high-interest mortgages. This is because extreme commodification has brought with it plans for subsequent dispossession through housing capitalism. This makes society, especially people on fixed incomes who have no other source of livelihood than their labour, vulnerable to the risk of homelessness. In addition, while the right of homeless people to access social security services is the same as that of everyone else, their limited access to job security and regular employment opportunities presents clear difficulties and additional support assistance in accessing these services. Even in the exercise of the right to information, bureaucratic procedures requiring address declaration, submission of documents or the use of e-Government applications from the application process onwards create obstacles for homeless people to access data on their social security rights and obligations. In view of this problem, the functionalization of housing as a public right in the social security system can be considered a prerequisite for adequate housing and the elimination of the risk of homelessness.

If we examine the background of the problem in Türkiye, we see that the planned development movement was initiated with the Republican period, the population in the cities increased with the development moves, and although land planning was attempted to respond to the urbanisation process and the need for housing, this could not be achieved at the targeted level. While the need for new settlement areas has made the construction sector the locomotive of the economy, the subsequent unplanned construction has paved the way for urban inequalities, with slums on one side and luxury residences on the other. In a linear pattern to unplanned construction, a period of permanent inequalities has begun in terms of opportunities to use social security and housing rights between those who have access to full-time and registered employment and those who do not. This picture has deepened poverty and precariousness for those who try covering their living expenses and high rent debts with the minimum wage or pension they earn.

Looking at practises around the world that define housing within the social security system, the ‘housing first’ approach and the ‘treatment first’ approach come to the fore. Examples of good practise where the housing-first approach makes a significant difference in ending homelessness permanently attract attention. Depending on the social, cultural and economic conditions, it can be observed that the strategies adopted by countries to combat homelessness are diverse, including voluntary and civic initiatives, and are aimed at meeting the complex support needs of the homeless people. Policies aimed at overcoming prejudices and discriminatory attitudes towards homeless people seem to focus on social responsibility for sustainable recovery by investing in

social awareness and sensitization. In general, it can be seen that governments are trying to address the issue of homelessness through efforts to improve new and existing collaboration between local providers and housing providers.

Although governments in Türkiye have adopted policies and legal arrangements to ensure the functionality of the right to housing in the social security system, it is difficult to say that comprehensive and permanent solutions have been achieved in managing the risk of homelessness. Housing subsidies, public housing and migrant houses have enabled the integration of settlements that can be called social housing in urban areas at affordable prices, but the steps taken have not developed into a stable housing policy. In recent years, it can be seen that housing areas have been renewed within the framework of urban transformation practises, but the new projects built for high-income groups in order to provide capital flow do not contain a solution against the risk of homelessness and deepen the risk with mortgage debt, high rents and fees. For this reason, it is necessary to develop rights-based policies that guarantee everyone's access to permanent independent housing in urban life within the social security system by prioritising variables such as unemployment, disability, chronic illness, low income and informal employment in managing the risk of homelessness.

The starting point of these policies is that central and local government service units eliminate the risks that can lead to the loss of rights by defining procedural steps that structure the application and follow-up processes for beneficiaries who declare themselves homeless, according to their needs. People living in shelters, temporary accommodation centres and on the streets may be entitled to income, pension or drug treatment services including rights arising from insured relatives or from the period of employment, but which the homeless person is deprived of due to lack of sufficient information. Removing this deprivation (e.g. by activating a widow's orphan's pension or health insurance) is a step that can significantly improve the homeless person's life. In this direction, social security institutions should lead this step by conducting field studies and developing practises that support access to the right to social security. As a practical suggestion, it can also be considered to offer options to homeless people who are below a certain limit in terms of the number of days of premium payment or the amount of premium payment through community benefit work programmes to complete the missing days or pay the premium debt. In this way, serious and lasting improvements can be made in the life of a homeless person who will have a pension and health care. With these concrete action steps and undoubtedly many more, in the Republic of Türkiye, which has entered its second century, housing should be one of the instruments of a settlement order that enables everyone to exercise their right to shelter under conditions befitting human dignity and that subjectivises and liberates human beings. One way to make this order possible is to be able to read and establish the linear relationship between housing and social security policies.

Evsizlikten Kurtulmada Bir Sosyal Güvenlik Aracı Olarak Konut

Kalıcı bir evi olma olanaklarından yoksun olmak kıdemli kiracılar olarak yaşamayı da içine alan bir barınamama durumudur, çünkü evsiz kalma sürecinde yaşayarak öğrenilir ki bir oda bile kiralayabilecek geliri olamamakla başlayan yoksunluk bir arkadaş evindeki kanepeden bir başkasına, bir parktaki banktan başka bir parktakine yapılan kesintisiz bir sürfe dönüşür. Bu durumu kavramsallaştırmanın bir yolu olarak işgücü istatistiklerinde kullanılan ‘iş bulma ümidi olmayanlar’ tanımlamasına başvuracak olursak, ev alma ümidi olmayanlar konuttan yoksunluğu anlatmada kapsayıcı bir çerçeve sunabilir (TÜİK, 2023: 9).

Bir mekânsızlık açmazı olarak evsizlik ise yoksul, işsiz, engelli, hasta, eski hükümlü, madde bağımlısı ya da borçlu kişiler başta olmak üzere, pek çok insanı geçici ya da kalıcı olarak etkileyen, kamusal alanı çevreleyen toplumsal bir sorundur (NASW, 2024). Ekonomik krizler, yıkıcı doğa olayları, barınma giderlerindeki artış ve toplumsal dışlanma gibi değişkenler yarattıkları çarpan etkisiyle evsizliğin yaşam biçimine dönüşmesinde belirleyici olabilmektedir. Kimlerin, hangi nedenlerle, nerelerde evsizlik yaşadığına ilişkin yazın bize sorunun toplumsal yaşamı tehdit eden boyutlarını gösterdiği gibi, ana işlevi bu yaşamı koruyup sürekliliğini sağlamak olan sosyal güvenlik düzenleri açısından evsizliğin neden kritik bir risk oluşturduğunu da göstermektedir. Shinn (2010) yaşam boyu evsizlik oranlarının yüksekliği ve konut, gelir ve varlık eşitsizliği arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında ırksal azınlıklar ve zihinsel engelli kişilerin hemen her yerde evsizlik riskine karşı kırılgan olduğunu ve toplumsal yardım politikalarındaki daralmanın hem yaşam hem aile boyu evsizlik üzerindeki etkisini kanıtlamaktadır.

Küresel rantçı kapitalizmin mülk sahiplerine daha çok, emeğe daha az gelir akışı yönünde örgütlenişinin gerçek ücretlerin durgunlaşmasına, bütün dünyada gelir-varlık eşitsizliklerinin yükselişine neden olduğunu belirten Standing (2024), değişen sınıf yapısının en üstünde gelirlerinin çoğunu mülkten elde eden az sayıda milyarderden oluşan *plütokrasinin* yer aldığını; onların altında genellikle yönetici konumunda olan ve taşınmaz mallardan da kazanç sağlayan *seçkin katman* olduğunu; daha altında *profesyoneller* adını verdiği serbest meslek çalışanlarının bulunduğunu ve bu topluluğu bir maaşı, iş güvencesi, emeklilik planları, evi ve hisse senetleri olan *ücretlilerin* izlediğini dile getirmektedir. Bu katmanlı yapıda sigorta primi ödeyerek, bir emekli aylığına, kamu hizmetine ve bütün olarak sosyal politikaya kimlerin ne ölçüde gereksinim duyduğunu öngörmek güç değildir. Mülkiyetle elde edilen gelir ve bu gelirin piyasa değerini koruyan rantçı kapitalizmin işleyişinde sosyal politikalara ve bu politikalar yoluyla konut edinmeye gereksinim duyanlar, emeğinden başka geçim kaynağı bulunmayan değişmez gelirli ve düzenli bir geliri olmayan *prekaryadur* (Standing, 2024). Konutun sosyal güvenlik hakkının konusu olmasının bir nedeni de budur, çünkü düşük ücretler, yüksek kiralar ve ev fiyatları nedeniyle konutta oturmak

için gerekli kaynağı elinde bulundurmak artan yaşam giderleri karşısında giderek güçleşmektedir.

Bu nedenle, emekli olup bir ev alarak yaşamı kira baskısı olmadan sürdürmek ücretlilerin kurduğu bir düşür ve Türkiye ekonomisinin var olan göstergeleri açısından düş olma niteliğini de korumaktadır. Ağustos 2024'te açlık sınırının 20 bin 958 TL, yoksulluk sınırının 64 bin 157 TL olduğu Türkiye'de en düşük ücret 17 bin 2 TL ve en düşük emekli aylığı 12 bin 500 TL'dir (KAMU-AR, 2024). Kibritçioğlu (2024) Türkiye'de 30 milyon çalışanın emek ücretiyle geçinmek zorunda olduğunu ve 12 milyona yakın kişinin çalışmak istese de iş bulamadığını ortaya koyduğu araştırmasında; gerçek sorunun işsizlik oranlarındaki artıştan daha çok, işi olanların ücret ve gelir düzeylerindeki bozulma ve gerileme olduğunu altını çizmektedir. Öyle ki konut birim fiyatları metrekare başına ortalama 32 bin 433 TL'ye ulaşarak, bir önceki yıla göre nominal olarak yüzde 38,7 oranında artmış ve kiralar da ev fiyatlarındaki bu artış izlemiştir (TCMB, Temmuz 2024). En düşük ücret ve emekli aylıklarıyla ev kirası ve fiyatları arasında açılan makas, toplumsal risk olarak evsizliğin genişleyebileceğine ilişkin ekonomik göstergeler olarak kabul edilebilir.

Barınma hakkını kullanabilmek için katlanılan gider artarken, biriktirmek bir yana, bu gideri karşılamak için bile elde edilen en düşük ücretin ve emekli aylığının yetersiz kalması, evsizlik riskini sosyal güvenlik boyutuyla tartışmayı gerektirmektedir. Yirminci yüzyılda işçi sınıfının yaşam ve hane halkı stratejileri 40-50-60 formülü (60 yaşına kadar, yılda 50 hafta, haftada 40 saat çalışma) etrafında kurgulanmış sanayi istihdamına dayanırken, bugün güvencesiz hizmet proleteryanın vasıfsız kesimleri hem iş kıtlığıyla hem de sözleşmeli çalışma bolluğuyla karşı karşıyadır ki bu da onları parçalara ayırıp istikrarsızlaştırmaktadır (Wacquant, 2019:136). Özünde bir birikim yöntemi olarak işleyen sosyal güvenlik düzenine ödenen primler ve çalışılan yıllar sonunda ev alamamak ya da ev kirasını ödeyememek, kişi emeklilik hakkını elde etse de iş yaşamında kalarak ya da yeniden işe girerek bütçe açığını karşılama eğilimi yaratabilmektedir (Özgür, 2021:71-78). Türkiye'de çalışan ya da iş arayan emeklilerin oranı 2002 yılında yüzde 36,6'yken, 2023 yılında bu oranın yüzde 55,3'e yükselmiş olması bu eğilimi yansıtan bir göstergedir (DİSKAR, Mart 2024). Özellikle yaşanan nüfus özelliği taşıyan sanayi sonrası toplumlarda bu eğilim genç işsizliğini ve kayıt dışı çalışmanın yaygınlaşmasını pekiştirerek, bildirilmeyen işlerde belirgin bir artışa neden olabilmektedir (ELA, 2023). Türkiye'de çalışabilir durumdaki 65,9 milyon kişinin yalnızca 22,8 milyonunun kayıtlı ve tam zamanlı olarak çalışması da sosyal güvencesizliğin boyutlarını ortaya koyan bir başka göstergedir (DİSKAR, Ağustos 2024).

Bir yanda kayıtlı ve tam zamanlı işe bağlı düzenli bir gelir elde edilememesi, öte yandaysa, düzenli gelir elde edilse bile tutarın açlık sınırının altında kalması kira ödemelerinde güçlükler yaşanmasına neden olmaktadır. Yargıya taşınan anlaşmazlıklar

açısından var olan duruma bakıldığında kiralananın boşaltılması isteğiyle açılan dava sayısının 91 bin 183 bine, kiralananın icra yoluyla boşaltılması isteğiyle dava sayısının ise 30 bin 39'a yükseldiği görülmektedir (Adalet Bakanlığı, 2023). İstatistikleri değişik göstergeler çerçevesinde çeşitlendirmek olanaklı olsa da şimdiki durumda karşımıza çıkan tablo, sosyal güvencesizlik ve evsizliğin neden-sonuç ilişkisi içinde ve birlikte değerlendirilmesi gereken iki toplumsal risk olduğunu düşündürmektedir.

Türkiye'de bu ilişkiyi anlamayı ve konutu evsizlikten kurtulmada bir sosyal güvenlik aracı olarak tanımlama olanaklarını sorgulamayı amaçlayan bu çalışmada, evsizlik hem toplumsal bir risk hem de sosyal güvenlik hizmetlerine erişimi sınırlandıran bir hak bozumu olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle, evsizlik riskinin yönetiminde konutu sosyal güvenlik politikaları içinde yapılandıran uygulama örneklerine yakından bakılarak Türkiye için politika önerileri tartışmaya açılacaktır.

Toplumsal Bir Risk Olarak Evsizlik

İnsan evsiz bile olsa toplumsal bir varlık olmayı sürdürür. Ülken (2014:241-250) toplumsal bir varlık olarak insan yaşamının düzenin ve düzensizliğin en uç biçimlerine tanıklık ettiğini; bu iki uç arasındaki krizlerin çözülmesi için en çetin savaşın da yine insan yaşamında verildiğini belirtir. Yaşam olayları, önemli karar anları, aile içi çatışmalar, uyuşturucu ya da alkol bağımlılığı ve toplumsal dışlanma gibi insan varoluşunu etkileyen etmenler evsizlikle birlikte daha karmaşıklaştığında yaşanan durum, aynı zamanda, bir insanlık krizidir (Burr vd., 2024). Evsizlikte yalnızca psikoloji söz konusu değildir; bu aynı zamanda bir ilişki, kimlik ve varlık sorunudur (Augé, 2023). Yaşanan süreç yersiz-yurtsuz kalmayı aşkın bir döngüsellikle işletir. Evsizlik psikolojik, duygusal, ekonomik bir dizi yoksunlukla çevrilidir ve bu yoksunluklar varlıkbilimsel (ontolojik) güvenlik açısından bir kaos ve belirsizlik alanıdır (Somerville, 2013).

Giddens (1990:56-58) varlıkbilimsel güvenliği insanın öz kimliğinin sürekliliğiyle birlikte, çevresindeki toplumsal-maddesel eylemselliğin tutarlılığına duyulan güven olarak tanımlamakta ve süreklilikler kurulamadığında ortaya çıkan denetimsiz kaygının varlıkbilimsel güvensizliğe dönüşeceğini belirtmektedir. Toplumun bütünsel sürekliliği açısından varlıkbilimsel güvenlik bugünden yarına ve herkes için süreklilikler kurabilmekle ilgilidir (Lévi-Strauss, 1987). Ancak kapitalizm doğası gereği herkes için adil kaynak dağılımı sözü vermez ya da bunu amaçlamaz. Eşitsizliklerin korunduğu ve kaçınılmaz biçimde derinleştiği üretim ve bölüşüm ilişkileriyle süreklilik gösterir ki dünyanın son otuz yılda geldiği noktada en zengin yüzde bir, en yoksul yüzde 50'nin elindeki varlığın yirmi katından çok varlığı elinde bulundurmaktadır (Oxfam, 2024).

Baker'in (2011:75) "Artık yalnızca köleler var ve bu kölelik içinde birileri paranın, ötekiler ise parasızlığın kölesi durumundalar" sözüyle özetlediği gibi, sermaye üretim

ve bölüşüm ilişkilerini andıran biçimde mekân ve mülkiyet ilişkisinde de belirleyici değişkendir. Üstelik rant toplumu kültürüne bağlı olarak, neoliberal üretim ve yeniden üretim süreçlerinin kullanışlı aracına dönüşen mekân, kentsel yoksulluğun da ana nedenlerinden birine evrilmiştir. Evsizlik ve evsiz yaşayan kesimlerin genişliği akışkan modernite içinde insan haklarının ve özgürlüklerin bitmesidir (Bauman, 2017; Douzinas, 2015; Waldron, 1991). Bu bitiş Arendt'in (1958) yurtsuzluğu tanımlarken belirttiği gibi, 'kamusal görünümünden yoksun hayatlara karşılık gelir' ve yine onun sözleriyle 'insan olmak dışında hiçbir şey olmayan insan, başkaları ona insan gibi davranırlar diye gerekli olan niteliklerini yitirmiş gibidir'. Aynı yurtsuz insanların toplumsal yaşamlarını çevreleyen bağısızlıkta olduğu gibi, evsiz insanların yaşamlarını çevreleyen (mekânsal) bağlantısızlık da kamusal alanda varlık gösterme haklarını gölgeler. 'Varoluş savaşı, toprak kavgasıdır' sözüyle düşünce dünyasını özetleyen F. Ratzel (akt. Bauman, 2017:269), bu gölgelemenin güçlülerin elinde olduğunu savunur, çünkü ona göre, toprağa zorla el koyarak daha çok mülkiyeti ve baskı alanını ele geçirmek 'toprakten sonuna kadar yararlanma becerisi' ile ilgilidir ve bu beceriyi taşımayanların varlık göstermesi olanaksızdır.

Evsizliğin birincil sorumluluğunu kişinin kendisine yükleyen söylem de özünde 'beceriksizlik' noktasından hareket eder, ancak bunu piyasa ekonomisi anlatısına dayandırarak bağımsız, yarışmacı, kendine güvenen, sorumluluk alan ve kişisel gelişime açık olamamanın bireysel bedeli olarak yansıtır (Baudrillard, 2018; Deleuze, 2024). Sorunlardan kişiyi 'sorumlu' tutarak neoliberalizmin haklılığını akılcılaştıran bu anlayış hastalık, işsizlik, yoksulluk gibi toplumsal olguları kişisel olana indirgeyerek bir özbakım sorunu olarak kodlar (Stonehouse vd., 2015: 395). Oysa evsizlik olgusu yoksulluk, gelir eşitsizliği ve uygun fiyatlı konutlara erişim eksikliği gibi yapısal eşitsizliklerle tanımlanan toplumsal ve ekonomik sorunların bir yansımasıdır (Burr vd., 2024; Shinn, 2023; Tsemberis, 2015). Düzenlen kaynaklanan sorunların kronik bir belirtisi kabul edilebilecek evsizlik, bütün toplumu ilgilendiren toplumsal bir risktir.

Emeği Çevreleyen Yakın Tehdit Olarak Evsizlik

Tarihte toplumların karşılaştıkları açmaz, sorun ve olanaksızlıkları çözmek için belirli bir üretim biçimi ve bu üretim biçimini destekleyen siyasal yapılar altında örgütlendiği; doğal çevrenin koşullarına uygun etkinliklerde buldukları ve kentleşmenin de bu etkinliklerle birlikte başladığı görülür (Tuna, 2013: 184-186). Küçük yerleşim yerlerinin kentlere, kentlerin de megakentlere evrildiği yıllar içinde doğal çevreden giderek uzaklaşan üretim biçimleri sırasıyla atölyelere, fabrikalara ve otomasyona taşınan bir değişim sergilemiştir. Bu değişimde, ev ve işyeri arasındaki uzaklığın işe düzenli gidip gelme, iş saatlerine uyma, gerektiğinde ulaşılabilir bir yerde olma gibi gereksinimlere dayalı olarak başta yakınlığı, ardından ücret ve sosyal statü değişkenlerine bağlı olarak uzaklaştığı görülür. Mekânın yeniden üretimini

sağlayan bu uzaklığın kentsel hizmetlere erişimde eşitsizlikler yarattığı gözlenir (Lefebvre, 2023). Mülksüzleştirme politikalarıyla derinleşen bu eşitsizliğin evsizlik görüngüsü kentin içinde ama üretim ilişkilerinin dışında (işsizlikle) geliştiği gibi, üretim ilişkilerinin içinde ancak kent yaşamı dışında da (yoksullukla) gelişebilmektedir.

Augé'nin (2023) yarattığı karakter yaşadığımız yüzyılda evsizliğin bu yeni biçiminin güncel bir örneğidir. Emekli olduktan sonra aldığı kararla evini boşaltan, eşyalarını satan ve arabasında yaşamaya başlayan karakter kente kök salmamak ve düzene bağlanmamak için 'evsiz' bir yaşam süren, ama aynı zamanda, insanın evini yitirmesini birini yitirmekle özdeşleştiren bir yoksuldur (Augé, 2023:31). Bugün Fransa'da bu yeni yoksulları ve yaşadıkları evsizliği tanımlamak amacıyla "sabit evi olmayan" (*sans domicile stable*) kavramı kullanılmaktadır. Maaşlı bir işi ya da emekli aylığı olup, gelirleri bir evin kirasını ve giderlerini karşılamaya yetmediği için kalabildikleri her yerde kalan (barınma evleri, arkadaşları, arabaları, vb.) bu kişilerin sayısı 2012 yılında 143 bin iken, 2023 yılında 330 bine yükseldiği görülmektedir (Abbé Pierre Fondation, 2024).

Parçalanmış ücretli emek, daha da yaygınlaşan yoksulluktan korumak şöyle dursun, toplumsal hiyerarşide aşağı düşmekten ve okullarda artan rekabet ve diploma-ış-maaş arasındaki bağlantının gevşemesinden dolayı statülerini çocuklarına aktaramamaktan korkan alt-orta sınıf için özel, sanayi sonrası proleterya için ise nesnel bir sosyal güvencesizlik taşıyıcısıdır (...) bu toplumsal sorun, sosyal güvencesizliğin, kent prekaryalarının yaşadıkları bölgeler ve yaşam stratejileri üzerindeki etkilerinin ve sınıf hiyerarşisiyle yaygınlaşmasının normalleştirilmesidir (Wacquant, 2019:136).

Prekarya düşük, değişken ve belirsiz ücretleriyle, çok az ya da hiç ücret dışı yarar ve güvence altına alınmış devlet yardımı olmaksızın, yaşamaya çalışmak zorunda olmasının yanında sistematik kira mekanizmaları aracılığıyla da sömürülmeye açıktır ve sürekli sürdürülemez bir borcun kısıyında yaşar (Standing, 2024). Deneyimledikleri sosyal güvencesizlik proleteryaninkinden ayırdır: iş yaşamlarına, öngöremedikleri, ama sıklıkla karşılaştıkları ekonomik krizler nedeniyle kronik belirsizlik ve kırılganlık yön vermektedir. İşsiz kalmak, kirayı ödeyememek, engelli olmak, hastalığın ilerlemesi, borç döngüsünün içine sıkışmak ve toplumsal destek ağlarından yoksun kalmak kent yaşamında pek çok insanın karşı karşıya kaldığı açmazlara dönüşmüştür. Günün sonunda evsiz kalmak ya da bir ev bulamamak, dün olduğu gibi bugün de yoksullar başta olmak üzere, toplumun bütün kesimlerini ve yaşam evrelerini çevrelemektedir.

Yoksulluk ve toplumsal dışlanmanın bir sonucu olan evsizliği temelde kişileri birbirine bağlayan yerleşik yapıların ve ağların yokluğu ya da güçsüzlüğü olarak da okumak gerekir ki bu gerçekte, evsiz kişi için konut hakkının ve onu insan onuruna yakışır bir gönenç içinde, huzurlu ve mutlu tutacak olan 'toplumsalın' da bir nevi ölümüdür. Nitekim BM Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi (2004) evsiz bir aileyi şöyle tanımlamıştır: "Yaşam alanlarının kapsamına giren ancak sığınacak bir evi bulunmayan

hanelerdir. Bu bireyler birkaç eşyalarını beraberinde taşırlar, sokaklarda, kapılarda ya da iskelelerde yaşayıp rasgele yerlerde uyurlar” (BM, 2004: 7-9). BM Avrupa Ekonomik Komisyonu Avrupa İstatistikçileri Konferansı’nda (CES, 2009) ‘Nüfus ve Konut Sayımları Uzmanları Grubu’ evsiz kişileri birincil ve ikincil adını verdikleri iki grupta toplamıştır. İlki sokakta ya da boş yerlerde insana yaraşır bir yaşam alanı olmadan yaşayan kimseler için, ikincisiye, geçici konaklama yerleri (konutlar, sığınma evleri, vb. yaşam alanları) arasında sıklıkla hareket eden, alışılmış yerleşim yeri olmayanlar için kullanılmıştır.

Dünya genelinde yaklaşık yüz milyon evsizin yaşadığı öngörülmektedir (Sharing, 2018). Değişik ülkelerde ve güç koşullarda yaşam savaşı veren evsizlerin barınma ve ısınmanın yanında yiyecek, temizlik, güvenlik ve sağlık gibi ana gereksinimlere erişimde karşılaştığı sorunları ele alan bir dizi yapımın konusunu da evsizlik oluşturmaktadır.¹ Evsizlikten kurtulamamanın da bir evsiz kalma nedeni olduğu düşünülecek olursa, posta adresinin olmaması nedeniyle işe yerleştirme hizmetlerinden düzenli biçimde yararlanamamanın, sağlık ve eğitim gibi yeni bir yaşama adım atmada kalıcı bir fark yaratabilecek haklardan yoksun kalmanın da evsizlik riskini döngüselleştiren öğeler olarak belirtilmesinde yarar bulunmaktadır. Son olarak, ayrımcılık ve ötekileştirme de bu öğelerden ikisi olarak anılmalıdır. Türkiye’de sosyal medyada yayınlanan kimi toplumsal deneylerde aynı isteği evsiz görünümü bir kişi dillendirdiğinde verilen yanıtın ve kendisine karşı sergilenen tutumun değiştiği, birtakım önyargılı söylem ve davranışlara başvurulduğu görülebilmektedir.

Evsizlik Riskinin Yönetiminde Sosyal Güvenlik

Evsizlik riskini yönetmek bu riskin yapısal nedenlerini anlamaya ve ortadan kaldırmaya dönük ortaklaşa eylem ve toplumsal sorumluluk gerektirir. İşgücü özelinde bu gerekliliğe bir yanıt arayışı olarak, sosyal güvenlik düzenleri işçi evleri, konut edindirme yardımları, lojman uygulamaları ve kira yardımları gibi araçlar geliştirerek barınma hakkını koruma altına almayı amaçlamışlardır. Sanayi devriminden bugüne toplumun değişik kesimlerini çeşitli sigortacılık uygulamalarına katarak gelişen sosyal güvenlik, günümüz dünyasında evsizlik gibi genişleyen bir toplumsal riskin yönetiminde ve evsizlikten kurtulmada daha işlevsel ve kapsayıcı bir düzen olarak düşünülmelidir. İngiltere’de 1890 yılında “İşçi Sınıflarının Konutlandırılması Yasası”yla başlayan, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) 1961 yılında “İşçi Konutları Tavsiyesi (R.115)”le süren gelişmeler ve bugüne dek pek çok ülkede emeğin barınma hakkını gözeten düzenlemelerin yürürlüğe girmesi, konutu bir sosyal güvenlik aracı olarak kabul eden yaklaşımın satır başları arasındadır (Act of Parliament, 1890; ILO, 1961).

¹ Nomadland (2020-Chloé Zhao); No Address (2020-Caletta Harris); Us & Them (2015-Jennifer Abbott, Krista Loughton); Time out of Mind (2014-Oren Moverman); The Pursuit of Happiness (2006-Gabriele Muccino); Lead Me Home (2021- Pedro Kos, Jon Shenk); The Lady in the Van (2015- Nicholas Hytner); The Public (2018- Emilio Estevez).

ILO evsizlikle savaşında sosyal korumanın önemine değindiği bir raporunda yeterli, güvenli ve uygun fiyatlı konuta erişimi destekleyerek evsizliği önlemeyi, yoksulluk ve kırılabilirlik döngüsünü kırmanın bir yolu olarak tanımlamıştır (ILO, 2020). Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi (USP2030) tüm ülkelere sosyal koruma düzenlerini herkes için geliştirme çağrısında bulunarak bu gelişimi sağlamanın yolunu sosyal sigorta, sosyal yardım ve başka araçları birleştiren, ulusal stratejilere ve yasalara bağlı olarak, yaşam döngüsü boyunca yeterli güvence sağlayan evrensel sosyal koruma düzenleri oluşturmak olarak açıklamıştır. Bu noktada sosyal korumanın sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler arasında bütünleşmeye dayalı ve genellikle sosyal güvenlik kurumları çatısı altında yapılan bir sosyal politika olduğunu anımsamakta yarar görülmektedir. Finansman yöntemleri ağırlıklı olarak vergi ve prim toplanmasının çeşitli birleşimlerine dayanan bu düzenler, her kişiyi kapsamaktadır.

Kayıtdışı ekonominin ve çalışmanın yaygınlaştığı, iş güvencesinin daraldığı ve işsizliğin arttığı koşullarda sosyal güvenlik hakkının kapsamını yalnızca sigortalı kişilerle sınırlamak, gerçekte çalışan, ama günü kurtarabilmek için bu haktan vazgeçen insanları düşük ücretlere, kırılabilir işlere, iş kazası ve meslek hastalığı risklerine zorlayan koşulları yok saymak anlamı taşımaktadır. Bu koşulların tersine çevrilmesinde sosyal güvenlik, sigortalılık bağı olsun ya da olmasın herkesin insan onuruna yakışır bir evde yaşama düzeyine erişmesini savunucu ve destekleyici bir işlev görmelidir. ILO'nun 190 sayılı Çalışma Yaşamında Şiddet ve Tacizin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmesi de (2019) sosyal sorunlarla savaşımın sigortalı olarak çalışan, çalışmayan ya da çalışmayan her kişiyi kapsamaması gerektiği yönünde yeni bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir (ILO, C190, Madde 2).

Konu yalnızca sosyal güvenlik düzeniyle etkin ya da edilgen sigortalılık ilişkisi içinde olup da evsiz kalan ya da kalma riski altında bulunan kişilerle ilgili değildir. Sosyal sigortalar, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar bütünü olarak sosyal güvenlik düzeni genel sağlık sigortası uygulamasında olduğu gibi, toplumun bütün üyeleri için vardır ve toplumsal risklere karşı toplumsal yaşamı koruma ve sürekliliğini sağlama mantığı üzerine kuruludur. Halk sağlığı başta olmak üzere, toplumsal ve ekonomik yaşam açısından çeşitli olumsuz etkiler barındıran evsizlik riskinin yönetiminde bu nedenle, risk altındaki herkesin konut hakkının korunmasını merkeze alan bir yaklaşım benimsenmelidir. Kuşkusuz konut hakkının kullanımında sigortalılık kapsamına göre değişen uygulamalara gidilebilir, ama hak sahipliğini belirlerken konut adaletini sağlayıcı ilkelerin uygulamalara yön vermesi, evsizliği bütüncül bir yaklaşımla önlemek için gereklidir.

Nitekim uluslararası insan hakları yasaları gereğince, herkesin elverişli yaşam düzeyine ulaşma hakkının gereği olarak elverişli konut hakkı vardır ve bu hak

başkalarının yanında, özel yaşamın gizliliğine, aile yaşamına ve konuta isteğe bağlı ya da yasadışı müdahaleye karşı korunma hakkı ve konut kullanımının yasal güvencesini içermektedir (OHCHR, 2009). Bu hakkın çiğnenmesinin ağır bir yolu olan evsizlik yalnızca özgürlüklerden yoksun kalmak değildir: bir de soğuk vardır, açlık, hastalık ve sağlık hizmetlerine erişim eksikliği, tehlike, dayak, yalnızlık, kişinin kendisine ve ailesine ya da çocuğuna bakamamasından kaynaklanan bir utanç ve umutsuzluk vardır (Waldron, 1991).

Bunun nedeni, ‘mekân’ın sanayi devrimiyle birlikte kapitalist birikimin gerçekleştiği, emek-sermaye çelişkisinin kentsel alanda meta olarak üretilen konutlarla derinleştiği yere dönüşmesidir (Harvey, 2004). Evin bir yatırım aracı olarak konuta dönüşümünde mülksüzleşmenin izleri görülür ki *The Guardian* 23 Şubat 2014 tarihli sayısında Avrupa’da 4,1 milyon evsüz karışık, 11 milyon boş konut olduğunu belgeleyerek, bu izi süren tarihsel bir habere imza atmıştır. Öte yandan, bugün ‘mekân’ kişinin çevrimiçi olması gereken yerdir. Neoliberalizmle birlikte, daha esnek, daha güvencesiz, daha dijital iş ilişkilerinin içinde sıkışan emek, platform ekonomileriyle biçimlenen işgücü piyasasında bir siparişi teslim etmek, iş duyurularını izlemek, başvuru yapmak ve randevu almak için çevrimiçi olmak zorundadır. Bu yeni çevrimiçi çalışma ilişkilerinde emeğin çevrimiçi ve mobil ağ üzerinden erişilebilir olması bir iş bulmasında ve gelir elde etmesinde nerede oturduğundan daha belirleyici bir değişken olmaya adaydır (Atatanır, 2022). Kısaca, sanayileşmenin atölye ya da fabrikaya ulaşılabilir bir yerde oturma gereği doğuran yerleşim pratiğinin yerini artık elektronik araçları elinde bulundurma ve erişilebilir olma gereği almaktadır. Genellikle serbest çalışan kabul edilen, sosyal güvenceleri kendi ad ve hesaplarına çalışmalarıyla elde ettikleri kazanca dayanan dijital çalışanların, evsizlik riskinden nasıl ve ne ölçüde etkilendikleri henüz bilinmemektedir. Ancak bilinen şu ki anayasal birer hak olan konut ve sosyal güvenlik devletlere konut stoğu bulundurma, erişilebilir kılma, yeterli ve makul standartlar sağlama görevleri tanımlamaktadır.

Bir Sosyal Güvenlik Aracı Olarak Konut Hakkı

Anayasal mülkiyet hakkı bu hakkın bir konusu olan sosyal güvenliği de kapsamaktadır. Anayasal mülkiyet hakkı yalnızca maddesel varlıkları değil, bireylerin sosyal güvenlik alanındaki konumlarını da içeren geniş bir değer yelpazesini korumaktadır (Gemalmaz, 2018: 42-43). Sosyal güvenlik hakkının yaşama geçirilmesi de yalnızca sosyal hukuk devletinin bir önkoşulu değil, aynı zamanda devletin insan onuruna yaraşır en düşük yaşam düzeyi sağlama ödevinin de bir gereğidir. Sosyal güvenlik hakkının sağlanması sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerin uygulanması yoluyla gerçekleştirilebilir (Dilik, 1980). Bir sosyal güvenlik aracı olarak konut hem kişinin hem de toplumun rahatlığından ayrı düşünülemez barınma hakkının gerçekleştirilebilmesinin araçlarından biridir ve kamusal alanda uygun bir yaşam

düzeyini güvence altına alan bir yerleşim birimidir. Yine barınma hakkının konusu olarak konut; yerleşme özgürlüğü, özel yaşama saygı, mülkiyet, sağlık, kalkınma ve çevre haklarının vazgeçilmez bir parçasıdır.

Kimi ülkeler, evsizliğin önlenmesinde konutun bir sosyal güvenlik aracı olarak rolünü kabul etmiştir ki Türkiye de bu konuda dikkate değer bir örnektir. Ancak Türkiye’den ayrı olarak uzun süreli kira yardımı uygulamalarına yönelen ülkelerin evsiz barınaklarında kalan ailelerin kendi kentlerinde düzenli bir konut edinmelerini sağladığı, böylece aile stresini azalttığı, yaşam rutinlerini iyileştirdiği ve çocukların düzene ilişkin beklentilerini güçlendirdiği görülmektedir (Brown vd.,2023). Ayrıca, evsizlik riskini yönetme ve gereksinimleri önceliklendirme hususlarının göz önünde tutularak, aileler için uygun fiyatlı konut ayrılmasının, evsizliğin ortadan kaldırılmasında etkili bir yöntem olduğu ileri sürülmektedir (Shinn, 2023). Evsizlik özelinde konut ve sağlık arasındaki ilişkiye odaklanan araştırmalar konutun varlıkbilimsel güvenlik için vazgeçilmez bir öge ve destek kaynağı olarak hizmet edebileceğini göstermiştir (Padgett, 2007).

Türkiye’de konutu bir sosyal güvenlik aracı olarak kabul eden yaklaşım ilk kez Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ortaya konulmuştur (DPT, 1979:474). Planda kamu sektörünün konut yapımında yetersiz kaldığı, yüksek konut fiyatları nedeniyle sunulanın istemi karşılayamadığı belirtilmiştir. Bu durum uzun yıllar özellikle yeni göç eden ve konut gereksinimini gecekondulaşma yoluyla karşılayan kentli nüfusu da etkilemiştir. 1970’li yılların sonlarına dek nüfusun yarıdan fazlası gerekli altyapı ve hizmet gereksinimlerinin karşılanmasına olanak vermeyen gecekondularda yaşamıştır (DPT, 1979:78). Planda gelir dilimlerine göre konut sahipliği incelendiğinde, düşük ve yüksek gelir grubundakilerin daha yüksek oranda konuta sahip olduğu, orta gelir grubunun ise konut gereksiniminin karşılanmadığı görülmektedir. Konut hakkına erişimde adaletsizliği yansıtan bu tabloda hanelerin yüzde 37’si gelirlerinin yüzde 25’inden fazlasını kiraya ayırmaktadır. Bu tabloyu değiştirmek için ise sosyal güvenlik kurumları ve kamu yararına çalışan kuruluşlarca konut için ayrılan fonların artırılarak bu fonlardan yararlanan kişi sayısının yükseltilmesi önerilmektedir (DPT, 1979: 477).²

Söz konusu kalkınma planından üç yıl sonra yürürlüğe giren 1982 Anayasası’nın 60. maddesi “herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu” belirtmektedir. Bu güvenliği sağlamak için gerekli önlemleri almak ve örgütleri kurmak devletin görevidir. Bu bağlamda “bireylerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunun sağlanması, sosyal devlet ilkesi gereğince hak ve özgürlüklerin kullanılmasına elverişli ortamın yaratılması ve bu ortamın önündeki siyasi, ekonomik ve sosyal engellerin kaldırılması” gerekmektedir (AYM, E. 2018/96, K. 2023/222). Konut da bu bağlamda kişinin

2 Yaklaşık yarım yüzyıl önce konut ve sosyal güvenlik arasındaki ilişkinin planlama yaklaşımı içinde okunduğu bir Türkiye’den bugün emekçilerin ve emeklilerin açlık sınırı altında kalan bir gelirle yaşamda kalma savaşı verir duruma getirilmesi gerçekten düşündürücüdür.

maddesel-tinsel varlığının gelişmesi ve insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmesi için oluşturulması gereken bir ortamdır. Anayasa'nın 5. maddesinde toplumun ve bireylerin refah, huzur ve mutluluğunu sağlamanın devletin ana görevi olduğunun; 21. ve 57. maddelerinde ise konut hakkının ve bu hakkın dokunulmaz olduğunun düzenlenmiş olması, toplumsal güven içinde yaşayabilmenin bir aracı olarak konuta yüklenen işlevi de açıklamaktadır.

Konutun sosyal güvenlik aracı olarak işlev gösterebilmesi kuşkusuz *kent hakkından* ayrı olmadığı gibi Lefebvre (2009:186-187) "tahsis" adını verdiği 'kent, sakinleri tarafından arzu edildiği gibi biçimlendirilebilmesi' hakkını Harvey (2003:23) bir adım daha ileri götürerek 'kenti değiştirerek kendimizi değiştirme hakkı' şeklinde ifade etmiş ve mekânın toplumsallığının altını çizmiştir. Dördüncü Kalkınma Planı ve 1982 Anayasası'ndaki düzenlemelere yine konut-kent hakkı bütünlüğü içinde baktığımızda, gönenc, huzur ve mutluluğu sağlayarak, kalkınmak için, bu bütünlüğü toplu bir biçimde ele alma zorunluluğu vurgusuyla karşılaşırız. "Yeterli ve makul bir yaşam standardına sahip olma hakkı" açısından baktığımızdaysa, konut hakkı, yiyecek ve giyecek hakkının yanında, devletlerin yurttaşlarının yaşam standartlarını sürekli olarak iyileştirme ve yükseltme yükümlülüğünü de kapsamaktadır (Metin & Uz, 2007). Bu yükümlülük İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 25. maddesine³ ek olarak, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 11. maddesi⁴ ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 27. maddesi⁵ uyarınca da güvence altına alınmıştır. Avrupa Sosyal Şartı'nda özellikle 31. maddede ele alınan konut hakkı "akit tarafların bu hakkın etkili bir şekilde hayata geçirilmesini garanti altına alan tedbirleri uygulama, kabul edilebilir standartlara uygun konut edinmeyi kolaylaştırma, zamanla ortadan kaldırmak üzere evsizliği azaltma ve önleme ile yoksunluk içinde olanlar için konutun karşılanabilir olmasını sağlama" sorumluluklarını tanımlamaktadır (ESC, 2015).

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne ilişkin 19 No.lu Genel Yorum ise konutu hem sosyal güvenlik hakkının bir ögesi hem de başlıca bir sosyal güvenlik yükümlülüğü olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, aile yardımlarının çocukların ve bakmakla yükümlü olunan yetişkinlerin haklarının yaşama geçirilmesi açısından büyük önem taşıdığı belirtilmektedir. Yine bu yardımların sağlanmasında kaynakların varlığı ve çocukların, bakım gereksinimi olan yetişkinlerin ve onlara bakan

3 "Her şahsın gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır."

4 "Bu sözleşmeye taraf devletler, herkesin, yeterli beslenme, giyim ve konut da dahil olmak üzere, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma ve yaşamlarını sürekli geliştirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler."

5 "Taraflar Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygularlar."

kişilerin içinde buldukları koşullara dikkat çekilerek, devletlerin “ailelere ve çocuklara beslenme, giyim, barınma, su ve çevre temizliği ve diğer ilgili haklar da dahil olmak üzere ayrımcı olmayan nakit desteği ve sosyal hizmet” sağlamakla yükümlü olduğu anımsatılmaktadır (UN, 2008). Bütün bireylerin ve ailelerin “temel sağlık hizmetlerine, temel konut ve barınaklara, su ve çevre sağlığına, beslenmeye ve en temel eğitim düzeyine ulaşmaları için asgari düzeyde yardım sağlayan bir sosyal sigorta sistemine erişmesini sağlamak” konuları da ana yükümlülükler arasında sayılmaktadır (UN, 2008).

Türkiye’de yürürlükteki mevzuat incelendiğinde ise konut hakkının korunmasındaki etkisi tartışmaya açık olmakla birlikte karşımıza bir dizi yasal düzenleme çıkmaktadır. 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu’nun amacının yoksul ve yardıma gereksinimi olan kişilere ve ailelerine sosyal hizmetlerle destek sağlamak olduğu görülmektedir. Söz konusu yasa uyarınca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) barınma yardımı programlarını hizmet yapısına katmıştır. Konut yardımları yerleşim yeri koşulunun aranmadığı tek kalemdir ve bu nedenle, hanede oturan kişi başına düşen gelire göre hesaplanmamakla birlikte, yalnızca 18 yaşından büyük aile üyelerince alınabilmektedir. Başvurucularda “sağlıklı barınma koşullarına haiz bir konutunun olmaması, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı sorumluluğundaki yerleşim yerinde en az bir yıldır ikamet ediyor olma ve muhtaçlık sınırının altında yaşama” gibi koşullar aranmakta ve kimlik belgesinin gösterilmesi durumunda “ev onarımı, ev yapımı, ev alımı için inşaatın türü ile belirlenen kriterlerin karşılanma düzeyine göre” para yardımı yapılabilmektedir (ASHB, 2024). Basit ve orta düzeydeki ev onarımlarında doğrudan aktarılan kaynağın “6 ay içinde harcanması” gerekmektedir, kapsamlı ev onarım ve yapımlarında kaynaklar harcama belgeleri karşılığında ve bir yıl içinde aktarılmaktadır. Evsizlik riskini dikkate alan bu yardım kalemi dışında başka konut yardımlarının yaşanan konuta dayandığı ve ev ekonomisini destekleyen çeşitli ödeme kalemleri içerdiği dikkatlerden kaçmamalıdır. Yine 5393 sayılı İlçe Belediyeleri Kanunu’nun 14. maddesi, belediye hizmetlerinin yurttaşların en rahat ulaşabileceği yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulmasını öngörmektedir. Hizmetlerin sunumunda engellilerin, yaşlıların, yoksulluk sınırı altında yaşayanların ve dar gelirlilerin durumlarına uygun yöntemler kullanılması, belediyelerin yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanırken engellilere yönelik hizmetler yürütmesi ve dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizlere sosyal hizmet ve yardımlarda bulunması hüküm altına alınmıştır (Md. 38, Md. 70). Bu belli başlı düzenlemeler dışında, 775 sayılı Gecekondu Kanunu, 2946 sayılı Kamu Konutları Kanunu, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, 5664 sayılı Konut Edindirme Yardımı Hak Sahiplerine Ödeme Yapılmasına Dair Kanun ve 4123 sayılı Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütümüne Dair Kanun gibi düzenlemeler bulunmakla birlikte, çalışmamızın sınırları bu çerçevenin çizilmesine olanak tanımamaktadır. Ancak çok genel olarak bakıldığında, bu sınırlı çerçeve bile bize konut hakkının uygulamaya aktarılmasında uzun yıllara

yayılan bir çaba ve vizyonun varlığını göstermektedir. Yine eklemek gerekir ki göçmenler için yapılan toplu konutlar da barınma hakkını korumak amacıyla izlenen politikalar arasındadır (TOKİ, 2024).

Konut Hakkının Korunmasında Sosyal Güvenlik Politikaları

Konut hakkı arayışında ülkeler çeşitli yöntemlere başvurmakta ve örnek alınabilecek sosyal güvenlik politikaları geliştirmektedir. Evsizliğin önlenmesi bağlamında bu politikaların açıklayıcı örneklerinin sunulması, konutun bir sosyal güvenlik aracı olarak kullanılma olasılığıyla ilgili ipuçları vermektedir. Genel olarak bu politikalar iki farklı kategoride sınıflandırılabilir: önce barınma (*housing first*) yaklaşımı ve önce sağaltım (*treatment first*) yaklaşımı. Önce barınma yaklaşımı, barınma ihtiyacının karşılanması ve ardından bunun sağlık, madde bağımlılığı, eğitim ve istihdam gibi alanlarda destekleyici hizmetlerle birleştirilmesi düşüncesine dayanmaktadır. Buna karşılık, önce sağaltım yaklaşımı ise barınmayı bir ödül nesnesine dönüştürerek kişinin ancak kendi kendini yönetme becerisini göstererek ulaşabileceği hedef kabul etmektedir (Shinn, 2010).

Sağaltım öncelikli yaklaşım üzerine yapılan araştırmalar, sürecin önemli ölçüde belirsizlikler içerdiği; danışanların genellikle uygun eylem biçimini bulmak ve bunu uygulamak için doğru zamanı belirlemekte güçlük çektiğini göstermektedir (Tsemberis, 2015: 74). Evsizlik labirentinden çıkış yolu ararken, sürekli olarak kişinin kendisini kanıtlaması beklenen bu güçlük çekme durumu zamanla ‘acımasız-maliyetli bir beyhudelelik döngüsüne’ dönüşebilmektedir (Knutagård, 2009: 8). Buna karşılık, önce barınma modeli evsizin karşılaştığı çok yönlü güçlükleri ele almak için kolaylaştırıcı bir araç olarak, barınma olanağının kullanılmasının bir önkoşul olduğunu öne sürmektedir. Yineleyen evsizlik geçmişleri, karmaşık gereksinimleri ve çok sayıda yoksunluğu olan kişiler bağlamında, önce barınma yaklaşımına ilişkin deneysel kanıtlar modelin barınma gereksinimlerini etkili bir biçimde ele aldığını ve sağlık, toplumsal gönence ve ekonomik hizmetlere erişimi kolaylaştırdığını göstermektedir (Tsemberis, 2015).

Bir ülkenin sosyal güvenlik düzeni merceğinden bakıldığında, evsizliği ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalar, evsizlik riskinin yönetimine ve hizmetlerin sağlanmasına öncelik verme yaklaşımlarını yansıtan göstergeler olarak görülebilir. Tüketim toplumu dinamiklerinin ve sosyoekonomik ilişkileri yönlendiren dengelerin kişinin yaşamını ve toplumsal konumunu çevrelediği günümüz dünyasında kimi etmenler (borçluluk, işsizlik, yaşlılık, bakım gereksinimi, suça karışma, bağımlılık, vb.) evsizliğe hızlı bir geçiş riski barındırabilmektedir. Japonya örneğinde gözlemlendiği gibi, kişisel, aileyle ilgili ve toplumsal düzeyde oluşan kimi değerler “kaybedenler kulübündekilerle” birlikte ve özellikle kadın kimliğiyle yaşamayı onaylamadığında evsizlik görünmezlikle eş bir yaşam kalıbına dönüşebilmektedir (Maruyama, 2019).

Evsizliğe neden olan etmenlerin yanında sosyal güvenlik düzeni kapsamında tanımlanan ödeneklere bağlı olarak başvuru uygulamaların da ayrılaştığı görülmektedir. Ancak dünyanın hemen her yerinde yaşanabilen yıkıcı doğa olayları yüzbinlerce insanı bir anda evsiz bırakabilmektedir. Ülkelerin acil yardım basamağında özellikle doğal yıkımlar gibi beklenmedik ve kitlesel etki doğuran koşullar karşısında geçici barınma sağlamada ortaklaştığı söylenebilir. Bu bağlamda, yine gıda yardımı ve sağlık bakımı evsizlere yönelik hem acil hem de düzenli yardımlar arasında yer alabilmektedir. Gıda yardımı kapsamında gıda bankaları, aşevleri ya da gel-al gibi hizmetler, sağlık bakımı kapsamındaysa, ücretsiz ya da düşük giderli ilaç ve iyileştirme hizmetleri verilebilmektedir. Evsizliğin bir yaşam biçimine dönüştüğü olaylar yapılandırılmış destek hizmetleri basamağı çerçevesinde sosyal güvenlik uygulamalarına konu olabilmektedir. Merdiven Modeli olarak da adlandırılan bu hizmetlerin neleri kapsayacağı ve nasıl sunulacağına ilişkin olaya dayalı ekiplerin oluşturulduğu, gereksinimler doğrultusunda eylem planının belirlendiği ve olay yöneticisi rehberliğiyle evsizlerin geçiş konutlarına, kalıcı ya da destekleyici konutlara, işe yerleştirme hizmetlerine, eğitim programlarına ve yasal desteğe yönlendirildiği görülmektedir (Tsemberis, 2015). Genel olarak bakıldığında, evsiz kişinin uzun süreli konut desteğine erişiminde sunulan hizmetin gerekliliklerini yerine getirmesi ve eylem planına uyumkararlılık göstermesi belirleyici değişkenler olarak sıralanmaktadır. Son olarak, önleyici müdahale basamağı henüz evsiz kalmamış, ancak bir evde oturmayı sürdürebilmesi için parasal desteğe, faturalarının ödenmesine ve başlıca gereksinimlerini karşılamaını kolaylaştıracak sosyal yardımlara gereksinim duyan kişilere sunulan hizmetler biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Parasal yardım, kira yardımı, fatura yardımı, ev onarımını da içerecek biçimde sunulan yardımlar, gerçekte kişilerin evsiz kalmaması için yapılan önleyici girişimlerdir (Shinn, 2010; Tsemberis, 2015).

Sokakta yaşama seçimi kronik evsizlik olgusu içinde değerlendirilen ve yardım edilip edilemeyeceği sosyal güvenlik politikaları yönüyle tartışmalı bir başlıktır. Bu nedenle, kronik evsizlikte hem yardım hem savaşımın söz konusu olduğu önlemlere başvurulabilmektedir (Kos & Shenk, 2021). Bu evrede başka uygulamalara göre daha uzmanlaşmış hizmetler de görülebilmektedir: örneğin, çocuk, genç, yaşlı, kadın, engelli ya da bakıma gereksinimi olma durumuna göre evsizler kendi aralarında önceliklendirilmekte, madde bağımlısı ya da psikolojik sorunları olması durumunda sağlık kuruluşlarına yönlendirilmekte ve bütün bunlar genellikle hükümet politikalarının ve belediyelerin uyguladığı evsizliği önleme programlarına göre biçimlenmektedir (Tsemberis, 2015).

Sosyal güvenlik düzeninin sosyal sigortalar, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerden oluşan bütünsel bir süreç ve konutun dayanağını anayasadan alan bir hak olduğunu anımsayacak olursak, evsizlikle savaşımın neden ortak bir yükümlülük olduğu ve devletin elindeki bütün sosyopolitik araçlarla evsizlikle savaşımında doğrudan inisiyatif

alma yoluna gittiği daha net anlaşılacaktır. Ülkemizde sosyal güvenlik reformuyla her ne kadar bütünsel bir süreç yapılandırmak amaçlanmış olsa da gelinen noktada hem yönetsel hem parasal yönüyle evsizlikle savaşımında belirsizliklerle bezeli ve karmaşık bir işleyiş egemendir. Fiili (*de facto*) bir gerçeklik olarak evsizliğin yasal (*de jure*) bir tanımı da bulunmamaktadır. Bununla birlikte, genişleyen bir toplumsal risk olarak yalnızca kalıcı ev alma şansı olmayanları değil, her geçen gün kira ödeme gücünü yitirmekte olanları da kuşatmakta olan evsizlikle savaşımında sosyal güvenlik düzenini her üç bileşeni düzeyinde işlevselleştirecek adımların atılması gerekmektedir. Bu bağlamda, seçili kimi ülkelerin izledikleri politikalar Türkiye açısından da değerlendirilebilecek önemli ipuçları içermektedir.

Öne Çıkan Özellikleriyle İyi Uygulama Örnekleri

Evsizliğin toplumsal yaşama içkin ve hanelerin hemen yanı başında belirebilen toplumsal bir risk alanını oluşturduğu Amerika Birleşik Devletleri, ülke örnekleri arasında öne çıkmaktadır. “Kira karşıtı savaşın”⁶ iki yüzyıl kadar sonra yön değiştirdiği bu ülkede vergi düzeninin yanında evden çıkarma süreçlerine ilişkin eyaletten eyalete değişen düzenlemeler yer yer kiracı karşıtı hareket olarak da okunabilecek sonuçlar doğurmaktadır. Nitekim zaman zaman kamuoyuna yansıyan tartışmalarda evsizlere verilen kamusal hizmetlerin karşılanması, sürekli bakımlarının yarattığı gider ve bunun sürdürülebilir olup olmadığıyla ilgili tartışmalar günlerce gündemde kalabilmektedir. Bu tartışmaların arka planına bakıldığında, Ocak 2023’te evsiz sayısının 653.104 kişiye ulaştığı, ilk kez evsiz kalan insan sayısının yüzde 23’ten çok arttığı, ırkçılık deneyimleriyle başlayan evsizlik sorunlarının konut giderlerindeki artışa koşut olarak evsizliği çok katmanlı bir toplumsal soruna dönüştürdüğü görülmektedir (Kositsky & Dones, 2016; Soucy vd., 2024). Öte yandan, sosyal güvenlik düzeni Cumhuriyetçilerle Demokratlar arasında bitmeyen çatışmanın bir sonucu olarak, yaklaşık kırk yıldır ilerici reformlar üretmekten uzaktır ve buna karşın, düzenin yokluğu yaşlı Amerikalıların neredeyse yüzde 40’ı için doğrudan yoksulluk anlamına gelmektedir (Chappel, 2023). Artan yaşam giderlerine karşın, ödeneklerin düşük kalmasının yanında güvence fonunun yaklaşık on iki yıl içinde tükenecek ve bunun da ödeneklerde yaklaşık yüzde 20’lik bir düşüşe neden olacak olması, yoksulluk sınırına yakın yaşlı ve engelliler için oldukça yıkıcı sonuçlara gebe (Baily & Harris, 2023). Bu sonuçların evsizlik riski üzerinde çarpan etkisi oluşturması da olasıdır.

Evsizliğin yoğun bir tartışma konusu olması ve yüzbinlerce insanı sokağa tutsak etmesi Amerika’da evsizlik riskiyle savaşımında federal yöntemlerin geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Evsizlik sorununun acil bir halk sağlığı sorunu olduğu ve insani krize dönüştüğü, her eyaletteki kentleri, banliyöleri ve kırsal kasabaları etkilediği, iklim

6 1839-1845 yıllarında New York’un kuzeyinde gerçekleşen kiracı ayaklanması “Anti-Rent War” olarak da adlandırılmaktadır.

değişikliği nedeniyle kötüleşen koşulların evsizleri ölümlerle karşı karşıya getirdiği, öyle ki evsiz insanların ortalama bir Amerikalıdan yaklaşık 30 yıl önce ve çoğunlukla kolayca iyileştirilebilecek hastalıklar nedeniyle yaşamını yitirdiği görülmektedir (USICH, 2024).⁷

New York Sosyal Hizmetler Departmanı (DSS) altında örgütlü Evsizlik Önleme İdaresi (HPA), Evsiz Hizmetleri Departmanı (DHS) ve NYC Konut İdaresi (NYCHA) insanların evlerinde kalmasını sağlamak, evsizliği önlemek ve gereksinim duyan ailelere ve kişilere topluluklarında düzenli, uygun fiyatlı konut sağlama konusunda yardımcı olmak amacıyla birlikte çalışmaktadır. HPA altında Konut ve Evsiz Hizmetleri ya da Girişimleri Bölümü, Kira Yardım Programı, Sivil Adalet Ofisi ve Erken Müdahale Ulaşım Ekibi adı verilen çalışma ekipleri yer almaktadır. Verilen hizmetler yasal yardım, kira yardımı ve destekleyici konut başlıkları altında sıralanmaktadır (DSS, 2024). Kalıcı konutlara anında erişimin önce konut yaklaşımıyla benimsendiği, sağlık hizmeti, iş eğitimi gibi destekleyici hizmetlerle sürecin desteklendiği bu modelin uzun süreli konut güvencesi ve rahatlığına odaklanmayı sağlayarak, evsizliği azaltmada, genel sağlığı iyileştirmede ve acil hizmetlerin kullanımını azaltmada etkili olduğu görülmüştür (Tsemberis, 2015).

Sivil girişimler arasında ise ‘Breaking ground’ ve ‘Coordinated entry systems’ (CES) dikkat çekmektedir. İlki ayık ya da çalışıyor olma gibi önkoşullar olmaksızın, kişilere kalıcı, düzenli konut sağlayarak önce konut yaklaşımına öncülük etmiştir. Beş bine yakın konut birimi işleten bu girişim kapsamında destekleyici konutlara geçişe yönelik olarak yüksek gereksinimli kişiler belirlenmekte ve önceliklendirilmektedir (Breaking Ground, 2024). Bu amaçla veriye dayalı olarak evsizlik eğilimleri izlenmekte, etkili kaynak kullanımı hedeflenerek yüksek öncelikli durumlar belirlenmekte, bunların bulunduğu yerdeki yerel kurumlar ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlarla işbirliği kurularak girişimlerde bulunulmakta ve veri çözümlenmeleri yoluyla elde edilen sonuçlar izlenerek düzenli değerlendirmeler yapılmaktadır. Sokak yardımı, sağlık bakımı, psikolojik sağlık hizmeti, madde kullanım yönlendirmeleri, beceri geliştirme, kendi kendine yeterlilik programları ve işe yerleştirme hizmetleriyle birlikte evsizlerin yaklaşık bir yıl kadar sonra kalıcı konutlarına geçişinde yüzde yüze yakın bir başarı sağlandığı ve bu başarıda veri kullanımıyla kaynakların daha etkili biçimde dağıtılmasının ve evsizler için daha iyi sonuçların hedeflenmesinin etkili olduğu belirtilmektedir (Breaking Ground, 2024). Öteki örneği oluşturan CES’i, Los Angeles Evsiz Hizmetleri Kurumu (LAHSA) uygulamaktadır. Bu uygulamada kişiler gereksinim durumlarına göre önceliklendirilerek konut ve hizmetlere eşgüdümlü bir biçimde erişimleri sağlanmaktadır. Kaynakların kişilerin kırılabilirlik düzeyleri ve gereksinimlerine göre önceliklendirilmesi, merkezi alıma gidilmesi ve bütünleştirici bir yaklaşımla

7 “Evsizlikle İlgili Kurumlararası Konsey” (USICH) evsizliği önlemek ve bitirmek için stratejik planın uygulamasına öncülük eden özerk bir federal kurumdur.

hizmet sağlayıcılar arasında işbirliği kurulması uygulamanın dikkat çeken özellikleri olarak sıralanabilir. LAHSA (2024) bu düzenin kaynak ayırma verimliliğini ve insanların düzenli konutlara taşınma oranını artırdığını belirtmektedir.

Bir başka örneğe geçmeden, Amerika’da izlenen bu stratejilerin sonuçlarını incelediğimizde, her ne kadar Konut Yasası’yla (1949) birlikte, her aile için ‘yeterli bir konut ve uygun bir yaşama çevresi’ hedeflenmiş olsa da gerçek evsiz sayısının açıklanan sayıların dört katından daha çok olduğu, düşük gelirli aileler açısından sürecin uygun fiyatlı emlak kıtlığına koşut olarak kalıcı ve kentsel evsizliğe evirildiği, suçla ilişkili özellikler barındırdığı görülmektedir (Baily & Harris, 2023). Bu tablo, Türkiye açısından çıkarılacak derslerden ilkinin, evsizliğin yalnızca evsizlerin ve bir eve erişimle biten bir sorun alanı olmadığı gibi, çoklu müdahale düzenlerinin birlikte işletilmesini gerektiren katmanlar içermesi olarak ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, veriye dayalı düzenli çözümler doğrutusunda önce konut yaklaşımının destekleyici hizmetleri de kapsayacak biçimde konut hakkına kalıcı erişimi amaçlayan bir bakış açısıyla uygulamaya aktarılmasının, evsizlikle savaşmada anlamlı bir etki yaratabildiği de görülmektedir.

Kimi ülkelerde ve zorlu hava koşullarında evsiz geçirilen tek bir gece bile ölümcül olabilmektedir. Rusya Federasyonu bu anlamda öne çıkan coğrafyalar arasındadır. Rusya’da evsizlik başka ülkelere göre ayrı tarihsel dinamikler barındırmaktadır. Sovyetler döneminde demografik ve yönetsel bir denetim yöntemi olarak başvurulan ayrılmış konut düzeninde ‘propiska’ adı verilen oturma izinleri uygulanmış ve 1990’lı yıllarda yasal değişiklikler yapıldıktan sonra bu izni olmayan kişiler (yaklaşık 4 milyon) evsizleri oluşturmuştur (Höjdestrand, 2003). Bugün ise her yıl St. Petersburg sokaklarında yaklaşık bin evsiz insanın öldüğü düşünülen Rusya’da evsizliğin kökeninde ekonomik sorunların sonucu olduğu ve bu sorunların da yabancı hükümetlerin uyguladığı yaptırımlardan kaynaklandığı görüşü egemendir (Korostyshevskaya & Gamidullaeva, 2020). Buna karşın, evsizlerin evsizliklerini politik ve ekonomik etmenlerin belirleyici etkisinden çok, destekleyici bir ailenin yokluğuna bağlama eğiliminde oldukları ve bu anlamda, Rusya’da gerçek sosyal güvenlik düzenini yakın toplumsal ağların oluşturduğu görülmektedir (Höjdestrand, 2003). Rusya’da evsizler evsiz kalmalarının somut nedenlerini konut kiralama olanağının yitirilmesi (%38), işsiz kalmak (%30) ve iş aramak için başka bir kente taşınmak (%26) olarak sıralamaktadır (Nochlezhka, 2024).

Evsiz insanlara yönelik devlet destekli yardım toplam sekiz bin yataklı 134 sosyal kurum aracılığıyla yiyecek ve giyecek dağıtımı ve oturma izni belgelerinin ve işin geri kazanılmasına destekle sınırlıdır. Sivil girişim olarak Nochlezhka (Ночлежка, 1990) yaklaşık 45 bin evsizi hepsi ücretsiz hizmetler olmak üzere gece barınağı, ısınma barınağı, rehabilitasyon barınağı, yaşlılar için barınak, alkol bağımlısı evsizler için barınak (yarı yol evi), duş ve çamaşır yıkama ve kurutma olanağı, sosyal ve yasal

danışmanlık, gece otobüsleriyle sıcak yemek ve temiz giysi, teslim alma noktalarında giyim ve temizlik malzemesi sunmaktadır (Nochlezhka, 2024). Gönüllülüğe ve hakka dayalı özellikleriyle öne çıkan bu girişim, evsizlerin gereksinimlerinin buldukları yerlerde, o yerlerin coğrafi ve mevsimsel koşullarına göre çeşitlendirilerek, sosyal güven oluşturmada saydamlık ve hesap verebilirlik ilkelerine bağlı kalınarak karşılanmasının anlamlı bir değişim yaratabileceğine ilişkin başarılı bir örnek oluşturmaktadır.

Son yıllarda evsiz insanların sağlık bakımına gereksinimi olmadığı halde acil servise gitme oranının özellikle soğuk havalarda yüzde 68 düzeyinde arttığı ülke olarak dikkat çeken Kanada, barınma gereksiniminin boyutlarındaki artış oranıyla baş etmeye çalışmaktadır (Ireland, 2023). Bu amaçla Kanada Ulusal Konut Anlaşması (2023) ve Federal Konut Planı yürürlüğe konularak kiralık konut krizini ve evsizlik riskini bitirmek için yeni bir adım atılmıştır. Plan kapsamında iki milyondan çok özel kiralık konut yapılarak bunlardan 655 binden çoğunun uygun fiyatlı ve sürdürülebilir konutlar biçiminde kullanıma sunulmasıyla yeni evsizlik dalgasının durdurulması hedeflenmektedir (CAEH, 2024). Kanada’da federal hükümet evsizlikle savaşmada ‘Uygun Fiyatlı Konut Fonu’ aracılığıyla kaynak aktarımına giderek, evsiz kalma riski altındaki hanelere yenilerinin eklenmemesi için acil kira yardımlarının yanında konut politikasında sismik bir değişime gitmekle birlikte evsizliği önlemek ve azaltmak için, “Eve Ulaşmak” adlı toplumsal bir program da uygulamaktadır (Reaching Home, 2019). Program sağlık ve sosyal hizmetlerle bütünsel geniş bir uygulama alanına taşınarak hem acil hem uzun süreli gereksinimleri karşılama yönünde girişimler barındırmaktadır. Örneğin, Toronto özelindeki uygulamalarda sağlık hizmetlerinin evsizlere sunulan desteklerle birleştirildiği ve bu kapsamda sağlık bakımı, psikolojik sağlık ve madde bağımlılığı iyileştirme hizmeti sunan gezici sağlık kliniklerinin kullanıldığı görülmektedir (Government of Canada, 2024). Yine sosyal hizmetler kapsamında ve olay (vaka) yönetimi anlayışıyla yürütülen bu çalışmaların evsizlerin yerel sağlık hizmetlerine ve barınma olanaklarına erişimini öncelendiği söylenebilir. Montreal’de toplumu bilgilendirme ve kamuoyu katılımını sağlama stratejilerinin önceliklendirildiği; yerel toplumu evsizliği anlamaya ve savaşım sürecini etkin olarak desteklemeye davet ettiği, ağlara katılımı güçlendirmek için gönüllüler ve yerel örgütlerle işbirliği içinde çalışmalar gerçekleştirildiği görülmektedir (Ville de Montréal, 2023). Kanada’da evsizlikle savaşım açısından geliştirilen politikalar bunlarla sınırlı olmamakla birlikte, sağlık ve sosyal hizmetlerin birlikte örgütlenmesinin yanında evsizlerin yaşadığı sosyal dışlanma ve ayrımcı davranışlar konusunda halkı bilinçlendirerek evsizlikle savaşım sürecine katılımlarını sağlamanın iyi uygulama örnekleri arasında yer aldığı ifade edilebilir.

İngiltere evsizlik riskinin yönetiminde işe yerleştirme ve meslek becerilerinin geliştirilmesini önceleyen bir yaklaşımı benimser. Genel olarak konut yardımları iki ana biçimdedir: ilki (harcama ve alıcı sayısı açısından açık ara en önemlisi) düşük

gelirli kiracılar için yardım sağlayan konut yardımı planıyken, ikincisi ipotek faizi desteği olarak bilinen ve sosyal yardım alan ev alıcılarına sunulan yardımdır (Kemp, 2007). İngiltere’de ulusal sigorta yardımları ortalama gelir testine bağlı tutulmasa da hanehalkı konut giderlerini karşılamak için yeterli gelir sağlayacak biçimde hiçbir zaman belirlenmemiştir ve düşük gelirli hanelerin konut giderlerine yönelik yardım 1972 yılına kadar işsizler, emekliler ve ana refah planına hak kazanan geri kalan hanelerle sınırlı tutulmuştur (Wilcox, 2002). Sosyal Güvenlik ve Konut Yardımları Yasası’nın (1982) yürürlüğe girmesiyle kira indirimleri ve buna ilişkin yardımların ödenmesine ilişkin yeni bir düzenlemeye gidilmiştir (Act of Parliament, 1982). Sivil toplum yönüyle ‘The Big Issue’ adı verilen uygulama dikkat çekmektedir. Evsiz ve güç durumdaki kişilere dergi satarak gelir elde etme fırsatı sağlayan toplumsal bir girişim olan bu program kapsamında finansal yönetim, beceri eğitimi ve kariyer geliştirme gibi olanaklar da sunulmaktadır. İnsan onuruna ve öz yeterliliğe odaklanan uygulama gelir, iş deneyimi ve özgüven gibi evsizlerin güçlendirilerek evsizliğe karşı verdikleri bireysel savaşımdan başarıyla çıkmalarını incelemektedir. İşe alımda ayrımcılığa uğrayabilen evsizleri sosyoekonomik olarak destekleyen bu gibi girişimlerin uzun süreli iş fırsatlarına erişimin yanında sosyal güvenlik hakkının kullanımını kolaylaştırması yönüyle de dikkate değer olduğu düşünülmektedir.

Erken müdahale programları aracılığıyla evsizlik riskini yönetme stratejisi izleyen İskoçya’da evden çıkarmayla karşı karşıya kalan kişilere arabuluculuk ve destek sunularak evsizliği önlemek amaçlanmaktadır. Konut hakkını evsiz kalmadan önce korumak için kiracı ve ev sahipleri arasında arabuluculuk hizmetleri, haksız evden çıkarmaları önlemek için yasal danışmanlık, para yardımı ve bütçeleme desteği geliştirilen programlarda örnek alınabilecek kalemler olarak sıralanabilir (Shelter Scotland, 2024). Kolombiya Aile Yardım Fonu (Colsubsidio) sosyal konut edinme süreci yönetimindeki başarılarıyla dikkat çekerken, Litvanya Sosyal Güvenlik ve Çalışma Bakanlığı (SODRA) Sosyal Sigorta Fonu Kurulu da en yoksul yurttaşların çoğunlukla yaşlılık ve sakatlık ya da hastalık maaşı alan bekâr kişiler olmasından hareket ederek yardıma hak kazandığının farkında bile olmayanlara ya da başvuruda bulunamayan ve elektronik başvuru formunu kullanamayanlara yönelik girişimleriyle dikkat çekmektedir (ISSA, 2024). Son olarak, ağır yaralı işçilere çağdaş, insan onuruna yakışır konut sağlanmasına yönelik olarak Zimbabwe Ulusal Sosyal Güvenlik Kurumu’nun (NSSA) geliştirdiği ‘Dzimba’ Projesi sosyal güvenlik yönetiminde yönetsel sorumluluğu ileriye taşıyan bir yaklaşım örneği oluşturmaktadır (NSSA, 2024). Gerçekten ülkemizde de bakım gerektiren ağır yaralanmalarda düşük gelirli haneler artan ilaç ve sağlık giderleri karşısında hem maddesel hem de tinsel olarak güçlük çektiği gibi kalıcı bir iyileşme sağlanabilmesi için temiz ev koşulları ve rehabilitasyon olanakları yaşamsal önem taşımaktadır. Bu bağlamda, konutu işçi sağlığı ve iş güvenliğinin bütünüleyici bir koşulu kabul ederek ve hakka dayalı bir yaklaşımla sosyal güvenlik düzeninin işleyişinde etkili bir araca dönüştürmek de olanaklıdır.

Görüldüğü gibi evsizlik çeşitli ülkelerde toplumsal iyilik durumunu tehdit eden çok katmanlı bir olgu, bir halk sağlığı sorunu ve sosyal güvencesizlik açmazı olarak kabul edilmektedir. Ölümcül riskler barındırmasına karşın, sağlık başta olmak üzere, kamu hizmetlerine erişimde ciddi engeller içeren bu sorun, evsiz kişinin hak ettiği daha iyi bir yaşama adım atmasını güçleştiren (parasızlık, hastalıklar, bağımlılık, vb.) dinamikler barındırmaktadır. Ekonomik eşitsizliklerden ayrı düşünülemez, ama bu eşitsizliklerle sınırlı da ele alınmayacak denli bir derinliği olan evsizlik sürecini üç boyutlu bir labirent metaforuyla imgeleştirdiğimizde, döngüden çıkmanın eşzamanlı ve çok yönlü çabalar gerektirdiği daha net görülebilir. Evsizlik labirentinin içinde yalnızca sağdan sola değil (geçici barınma), aşağıdan yukarıya hareket etmeyi de (konut hakkı) sağlayan araçlarla belki kalıcı çığışa ulaşılabilir. Kalıcılık önemlidir, çünkü önemli olan labirenti kuran ve genişleten bileşenlerin ortadan kaldırılmasıdır. Bu da ancak zamanın kapitalist ruhu karşısında konutu bir insan hakkı ve evsizlikten kurtulmada bir sosyal güvenlik aracı olarak kabul eden politikalarla olanaklı olabilir. Ters durumda kurgusal çıkış planı labirentin bir parçası olarak yanılısama görevi görmeyi sürdürür ki incelediğimiz ülke örneklerinde olduğu gibi, her geçen gün evsizlere yenilerinin ekleniyor olması konut hakkından yoksunluğun derinleşen boyutlarına da ayna tutmaktadır.

Türkiye’de Emegın Konut Güvencesi

Ev, ekmek ve emek arasındaki ilişkinin gerek insan yaşamında gerekse kamusal alandaki kuruluşu gerçekte bir bölüşüm kavgasıdır. Bu kavganın merkezlerini temsil eden kentler ise artık konut-rant politikalarının arenasıdır. Bölüşüm kavgasını bu arenada açlık sınırının altında bir ücretle ya da emekli aylığıyla vermek zorunda bırakılan emekçiler için kendine ait bir evde ve güvence altında olmak giderek güçleşmektedir. Türkiye özelinde bu güçlük işgücünün metalaşmasının peşi sıra artan konut fiyatları, kira oranları, ranta açılan kentsel dönüşüm uygulamaları ve güvencesiz/kırılgan istihdamla karakterizedir. Yoksul çalışanlar yaratan bu düzen değil ev sahibi olmak; kirayı ödeyebilmek, işe gidip gelebilmek ve borçları yönetebilmek gibi günlük yaşamın devamlılığı için gerek ve yeter şartları sağlama olanaklarından insanları uzaklaştırmaktadır. Günün sonunda elde kalan ve adına ‘yaşam’ denilen varoluş savaşını Karl Marx (akt. McNally, 2013:103) şu sözlerle özetlemektedir:

İşgücünün kullanılması, emek, işçinin kendi yaşam faaliyeti, yaşamını ortaya koymasısıdır. Bu hayati faaliyetini, yaşaması için gerekli şeyleri almak amacıyla başka bir kişiye satar. Böylece onun yaşam faaliyeti sadece var olabilmesini sağlar. Yaşamak için çalışır. Emeginin, yaşamının bir parçası olduğunun farkına bile varmaz; bu daha ziyade yaşamından yaptığı bir fedakârlıktır. Bu başkasına devrettiği bir metadır.

Metalaşan yalnızca emek değildir. Türkiye’de olduğu gibi dünyada da ‘mülksüzleştirme’ kavramı etrafında süren tartışmada hükümetlerin kentsel dönüşüm

planlarıyla konutu metalaştırdığı ve piyasalaştırdığı, bu nedenle artan evsizlik ve barınma sorunlarıyla yüzleşmektense kaçındığının altı çizilmektedir (Hearne, 2021: xi-xiv). Günümüz dünyasında konut yatırımlarının, uluslararası ekonomi politik düzenin mantığıyla uyumlu, yüksek faizli ipotek kredileriyle “konut kapitalizminin çeşitlerine” sahne olduğu belirtilmektedir (Schwartz & Seabrooke, 2009: 27). Piyasalarda işlem gören finansal araçlar için bir teminat ve servet biriktirme aracına indirgenen konut yatırımlarına sermaye akışının devamlılığını sağlamak hukuki düzenlemelere de konudur. Türkiye’de ‘rezerv alan yasası’ adıyla gündeme gelen ve 6303 sayılı Kanunda⁸ 7 Kasım 2023 tarihli değişikliklerle yürürlüğe giren yeni düzenlemeler, kentsel dönüşüm maliyetini karşılayamayacak malikler açısından borçlanarak farklı bölgelere taşınma zorunluluğu doğurmaktadır. Mevcut konut-rant politikalarıyla betonlaşmada geline aşamayı daha ileri taşımadaki bu kararlılık konutun piyasalaştırılmasından bağımsız bir irade değildir. Harvey’in (2004) “mülksüzleştirme yoluyla birikim” adını verdiği ve amacını genişletilmiş yeniden üretimle sürdürülemeyen kapitalizmin krizine bir çare bulmak olarak açıkladığı bu politika; özelleştirme, metalaştırma ve finansallaştırma yoluyla kamusal alanın neoliberal ekonomik düzen içinde seyretilmesi işlemidir ve devlet-sermaye ortak yapımıdır.

Betonlaşmanın sınır tanımadığı, yağışların bir anda sele dönüştüğü, hava kirliliğinin ve çarpık yapılaşmanın insan sağlığını tehdit ettiği kentleşmenin barındırdığı risklere izlenen bu dönüşüm politikalarıyla, konut yoksunluğu da eklenmektedir. Kira oranlarının ve ev fiyatlarının hızla yükseldiği bir emlak piyasasında sabit gelirli insanların ödeme gücünü koruması ve evsizlik riskinden kaçınması her geçen gün güçleşmektedir. Zorla tahliyelere, aşırı kira artışlarına ve evsizlik riskine karşı konut güvencesi, emeğinden başka bir geçim kaynağı olmayanlar insanların yeterli barınma hakkının gereğidir. BM İnsan Hakları Konseyinin bir kararını bu bağlamda yorumlarsak güvence altına alınması gereken “arazi mülkiyeti ve/veya güvenli yuva sağlayan, kişinin güvenlik, huzur ve onur içinde yaşamasını sağlayan konuttur” (UNHRC, 2012:7). Emeğin evsizlik riskine karşı savunmasız kalmaması ve konut hakkının korunmasında güvence kapsamının istihdam politikalarıyla birlikte çalışılarak, işsizlik ya da iş değiştirme gibi süreçlerde kira desteği, ayarda yardımı ya da geçici konaklama olanakları gibi araçlarla genişletilmesinde kamu yararı bulunmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bugün insanın evindeyken kendisini “evinde” hissetmemesini bir ahlak sorunu olarak gören Theodor W. Adorno ‘yanlış hayat doğru yaşanmaz’ derken barınmanın bedelinin ‘aile çıkarlarıyla küf kokulu anlaşmalardan’ geçtiğini söyler ve ekler: ‘askıda

8 Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun (31.05.2012 tarih ve 28309 sayılı Resmî Gazete).

kalmaya çalışan sürgün için bile gerçek bir kaçış yolu yoktur' (Said, 2011:68). Kuşkusuz evsizliğin içsel-öznel gerçekliği dışsal-nesnel bağlamından daha derindir. Çalışmamız bu gerçekliği yok saymamakla birlikte, evsizliği kökeninde sınıfsal-ekonomik bir sorun, evsizlikten kurtulmayı bütünsel sosyal bir olgu ve konut hakkını evsizlikten kurtulmada sosyal güvenlik aracı kabul eden bir yaklaşım ortaya koymaktadır.

Milyonlarca konutun üretildiği kentlerde başını sokabileceği bir alandan yoksun binlerce insan görebiliriz. İnsanlık ailesinin bu çelişkiyi aşabilmesinin elbette pek çok yolu var; ancak öncelikle bu meta çokluğunun ve uzun süredir kullanılmayan konutların kamulaştırılıp evsiz bireyler başta olmak üzere kamu yararına kullanımına yönelik radikal adımların atılması gerekmektedir. Toplumsal adaleti mülkün temeli kabul eden, eşitlikçi ve insan onuruna dayalı bir konut adaleti politikası izlenmelidir. Günümüzde konut adaleti hareketindeki kuramcılar ve politikacılar arasında yalnızca herkesin yeterli konut sahibi olması gerektiği değil, aynı zamanda çok sayıda konut sahibi olmanın da yanlış olduğu yönünde yükselen sesler bulunmaktadır (Ereck, 2024). Aşırı varlıklılığa karşı konut metasının sınırlandırılması gerektiği ve bunun küresel karbon eşitsizliğine karşı iklim adaleti açısından da önem taşıdığı vurguları dikkat çekmektedir (Pikkety, 2023; Robeyns, 2022). En azından bir ev sahipliğinin toplumsal düzeyde sosyal güvenlik hakkının bir parçası görülüp uygun fiyatlı konut sunumu ya da konut hakkını korumayı destekleyen uygulamalarla yaşama geçirilmesi evsizlikten kurtulmanın ana patikalarından biri olabilir. Konutun yalnızca konut ve iklim adaleti bağlamında değil; sosyal güvenlik ve vergi düzenlerinin amaçlarından biri olarak, kuşaklararası adalet açısından da ele alınması gerekmektedir. Kuşaklar boyunca bir ev bile edinememiş aileler ve miras yoluyla intikal eden mülklerden elde edilen gelirlerle yenilerini alabilmiş ailelerin konut hakkını kullanma olanakları kuşkusuz eşit değildir. Konut kredisi faizlerinin, emlak vergisinin ve tapu harcının belirlenmesinde ve hatta kira oranlarının artışında bu eşitsizliği ortadan kaldıran düzenlemelere gidilmelidir.

Evsiz kişilerin, evi olanlar da içinde olmak üzere, herkesle aynı sosyal güvenlik hakları vardır. Evsizliğin adres bildirimini, belgelendirme ve kanıtlama gibi yönetsel koşulların yerine getirilmesini güçleştiren doğası, hakları olsa bile evsiz kişilerin sosyal güvenlik hizmetlerine erişimde engellerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bu noktada merkez ve yerel yönetim düzeyindeki hizmet birimlerinin evsiz olduğunu bildiren hak sahipleri için başvuru ve izleme süreçlerini gereksinimleri doğrultusunda yapılandıran işlem adımları tanımlayarak hak yitimi oluşturacak risklerin ortadan kaldırılmasını sağlaması bir başlangıç oluşturmaktadır. Evsiz kişilerin sosyal güvenlik hizmetlerine erişimde yasal yardım ve bürokratik işlemlerin izlenmesi başta olmak üzere belge işlerinde, bildirim almada ve gereksinim duydukları elektronik araçları kullanabilmede düzenli olarak desteklenmesi sorun yaşamamaları açısından önem taşımaktadır. Evsizlere yönelik çalışan sivil toplum örgütlerinin bu konularda

bilgilendirilmesinde ve kamu kurumlarınca desteklenmesinde yarar bulunduğu söylenebilir.

Sığınma evlerinde, geçici konaklama merkezlerinde ve sokakta yaşayan insanlar arasında sigortalı yakınlarından ya da çalıştığı dönemden doğan, ancak evsiz kişinin yeterli bilgisi olmadığı için yoksun kaldığı gelir, aylık ya da ilaç-iyileştirme hizmeti içeren hakları bulunabilmektedir. Söz konusu yoksunluğun (örneğin, bağlanacak bir dul-yetim aylığı ya da etkinleştirilecek sağlık sigortasıyla) giderilmesi evsiz kişinin yaşamında yaşamsal bir iyileşme sağlayabilecek bir adımdır. Bu nedenle, sosyal güvenlik kurum ve kuruluşlarının gezici alan taramaları yaparak, bu adıma öncülük etmesi ve sosyal güvenlik hakkına erişimi destekleyici uygulamalar geliştirilmesinde kamu yararı bulunmaktadır. Bir uygulama önerisi olarak, prim ödeme gün sayısı ya da prim ödeme tutarı açısından belirli bir sınırın altında kalan evsizlere toplum yararına çalışma programları aracılığıyla bu eksik gün sayısını giderme ya da prim borcunu ödeme konusunda seçenekler sunulması düşünülebilir. Böylelikle, emekli aylığına ve sağlık hizmetine kavuşacak evsiz bir insanın yaşamında ciddi ve kalıcı iyileşmeler sağlanabilir.

Araştırmalar evden ayrılmaya neden olan aile kaynaklı sorunların, kimlik krizlerinin, sağlık sorunlarının, ilgisizlik ve yararlanılma gibi deneyimlerin ağır travmalar yarattığına, evsiz kişileri yaşadıkları strese bağlı olarak yeniden ve yeniden evsiz bırakan örüntüler oluşturduğuna dikkat çekmektedir (Padgett, 2007; Tsemberis, 2015). Bu travmalar ve travma sonrası stres bozuklukları karşısında, evsiz kişinin kurmak istediği yaşamda düzenli adımlar atmasını destekleyici ve güçlendirici sosyal hizmetlerin kalıcı iyileşmeler sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu bakımdan genel sağlık sigortası kapsamında kişinin sağlık bakımı, psikolojik destek ve ruhsal hastalıkların iyileştirilmesi konularında güvence altına alınarak, sağlık hizmetlerine erişiminin önündeki engellerin kaldırılmasında yarar görülmektedir.

Atılması gereken adımlardan bir başkası bakmakla yükümlü kimsesi bulunmayan, yalnız evsizlerin barınma yardımlarını reddeden sosyal yardım ölçütünün bir yana bırakılmasıdır. Evsizlik ağırlıklı olarak aile içi sorunlarla tetiklenen ve bu sorunların çözülememesine bağlı olarak derinleşen fay hatlarını izleyen yalnızlıkla karakterize bir yaşam biçimidir. ‘Aile bireyi’ olmadığı gerekçesiyle reddedilen barınma yardımı başvurularının yeniden ele alınıp değerlendirilerek evsiz kişilerin bu yardımlara ulaşmalarının sağlanmasında yarar bulunmaktadır. Yine evsizlerin içinde bulunduğu olumsuz koşullar gözetilerek huzurevine kabulde gözetilen 60 yaş sınırını geriye çeken ve gereksinimleri doğrultusunda başvurularının öncelikli değerlendirilmesine olanak tanıyan düzenlemelere gidilerek, ilerleyen yaşla birlikte yetersiz beslenmenin ve bakımsız kalmanın yarattığı yaşamsal risklerin önüne geçilmesi gerekmektedir. Özellikle, soğuk havalarda yaşlı evsizlerin yaşamını yitirmemesi için mevsimsel konaklama çözümlerinin özel yaşama saygılı bir biçimde geliştirilmesi gerekmektedir.

Primli ve primsiz ödeme biçimlerinin bir bütünlük içinde olduğu pek çok sosyal güvenlik düzeninin hem vergiler hem de prim gelirleriyle desteklenmesinin temel nedenlerinden biri bu yöntemler arasında bir uyum ve tutarlılık sağlamaktır. Türkiye'den ayrı olarak, konutu sosyal güvenlik politikasının aracı kabul edip, ilgili yönetsel yapısını ve yasal düzenlemelerini bu doğrultuda yapılandıran ülkeler aile ve bakım sigortası uygulamalarına da başvurmaktadır. Bu nedenle sosyal güvenlik düzenimiz içinde ve belki isteğe bağlı olarak 'aile ve bakım sigortası' adı altında yeni bir sigorta kolu kurularak konut desteği hakkının düzenlenmesinde, ek olarak, bu desteğe hak kazanma koşulları belirlenirken evsizlik riskine ilişkin bölgesel düzeyde belirlenecek nesnel ölçütlere göre değerlendirme yapılmasında ve hem merkez hem de yerel yönetimlerin özellikle anakentlerde evsizliği ortadan kaldırmaya dönük kalıcı adımlar atmalarında yarar görülmektedir. Gerçekte konut ve konut standartları, bakım sigortasını uygulayan ve bakım hizmetlerini kamu bütçesinden karşılayan ülkelerde bakım elemanının çalışma koşullarını ve bakım verilen sigortalıya sunulan hizmetleri etkileyen ana bileşendir. Acil durumlar öncelikli olmak üzere, bakım gereksinimi olan kişinin yaşadığı konutun teknolojik, uzaktan kumanda edilebilir donanımlara ve bakım gereksinimlerini bir başkasının yardımı olmadan sağlamaya olanak tanıyan evrensel tasarıma sahip olması öngörülmektedir. Konut bu yönüyle de sosyal güvenlik düzenlerinin işlevsel bir araçtır ve ülkemizde de nüfusun yaşlandığı dikkate alınacak olursa, sağlık ve bakım hizmetlerinin sunumunda akıllı ev teknolojilerine dayanan uygulamaların geliştirilmesinde yarar olduğu düşünülmektedir.

Konutu bir sosyal güvenlik aracı yaparak, evsizlikten kurtulmada fark yaratan uygulamaları yaşama geçirmek için evsizlik riski karşısında en kırılgan aileler ve kişilerden başlayarak sosyal güvenliğe erişim hakkının güvence altına alınması atılması gereken ilk adımdır. Bu adım, varsa geçerli sosyal sigortalılık konumu üzerinden, prim borcu ödemesi, prim ödeme gün sayısı hesabı, emeklilik ve sağlık hizmetlerine erişim gibi başlıklar altında çalışılarak yapılandırılabilir. Öte yandan, iş bağının korunmasında ya da kurulmasında meslek eğitimi ve rehabilitasyon programlarına katılım gibi güçlendirme odaklı hizmetlerle toplum dışına itilmişlik duygusunun aşılması amaçlanabilir. Herhangi bir sosyal sigortalılık ilişkisi bulunmayanlar açısından destekleyici konut yaklaşımından hareketle ve öncelikli hizmet gereksinimleri (eğitim, sağlık, gıda, çalışma) doğrultusunda evsizlik riskine karşı eylem adımları üzerinde çalışılarak, risk yönetim süreci ulusal strateji belgesine aktarılabilir. İlgili kamu kurumları ve evsizlerle çalışan sivil toplum örgütleri, akademisyenler, evsizler ve başka toplumsal aktörlerle işbirliği içinde olunması, bu stratejinin başarıya ulaşmasında etkili olabilir. Konutu insanın onurlu yaşama hakkını korumayı amaç edinen bir yaklaşımla sosyal güvenlik düzeninin etkili bir araçına dönüştürmek, evsizlik riskinin yönetiminde ve evsizlikten kurtulmada bugünden yarına etkili bir hedef sunabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Abbé Pierre Fondation (2024). *L'état du mal-logement en France 2024*. Rapport Annuel (29). <https://www.fondation-abbé-pierre.fr/sites/default/files/2024-01/REML2024.pdf>.
- Act of Parliament (1890). *Housing of the working classes act*. <https://www.legislation.gov.uk/>.
- Act of Parliament (1982). *The Social Security and Housing Benefits Act*. <https://www.legislation.gov.uk/>.
- Adalet Bakanlığı (2023). *Adalet istatistikleri, 2023*. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Arendt, H. (1958). *The origins of totalitarianism*. Meridian Books. World Publishing Company. New York.
- ASHB. (2024). *Sosyal yardım programlarımız*. <https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/>.
- Atatanır, H. (2022). Dijitalleşme: İş yaşamında ve sosyal güvenlikte. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12 (Dijitalleşme), 77-92.
- Augé, M. (2023). *Evsiz bir adamın güncesi*. Çev. Bölükbaşı, Z. B. (4. Baskı). YKY Yayınları, İstanbul.
- Baily, M. N. & Harris B. H. (2023). *The retirement challenge: What's wrong with America's system and a sensible way to fix it*. Online E-Book, Oxford Scholarship.
- Baker, U. (2011). *Beyin Ekran*. Der. Berensel, E. Birikim Yayınları, İstanbul.
- Baudrillard, J. (2018). *Tüketim Toplumu*. Çev. Keskin, F. & Tural, N. (Çev.). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan Modernite*. Çev. Çavuş, S. O. Can Sanat Yayınları, İstanbul.
- Breaking Ground (2024). *Permanent supportive housing model*. <https://breakingground.org/>.
- Brown, S. R., Thurber, A., & Shinn, M. (2023). Mothers' perceptions of how homelessness and housing interventions affect their children's behavioral and educational functioning. *American Journal of Orthopsychiatry*, 93(3), 225–235.
- Burr, V., Bridger, A. J., Eastburn, S., Brown, P., Somerville, P., & Morris, G. (2024). The use of turning points in understanding homelessness transitions: a critical social psychological perspective. *Housing, Theory and Society*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/14036096.2024.2328624>.
- CAEH (2024). One year ago: the housing accord that sent ripples through the country. <https://caeh.ca/national-housing-accord-progress/>.
- Deleuze, G. (2024). *Özneleşme: Foucault üzerine dersler 22 Nisan-3 Haziran 1986*. Çev. Atmaca, M. Ç. Otonom Yayıncılık, İstanbul.
- Dilic, S. (1980). Sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler arasındaki ilişkiler. *Ankara SBF Dergisi*, 35(01), 73-84.
- DİSKAR. (Ağustos 2024). *İşsizlik ve istihdamın görünümü*. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi. <https://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2024/08/Issizlik-ve-Istihdam-Gorunumu-2024-2.-Ceyrek-.pdf>.

- DİSKAR. (Mart 2024). *Avrupa'da ve Türkiye'de emeklilerin durumu*. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi. <https://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2024/03/Avrupada-ve-Turkiyede-Emekliler-Rapor-Mart-2024-Son-Rev.pdf>.
- DPT. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Devlet Planlama Teşkilatı. Yayın No: 1664, Ankara.
- DSS. (2024). *Homelessness prevention*. New York City Department of Social Services. <https://www.nyc.gov/site/hra/help/homelessness-prevention.page>.
- ELA. (2023). *Extent of undeclared work in the European Union*. <https://www.ela.europa.eu/sites/default/files/2023-03/Study-on-the-extent-of-undeclared-work-in-the-EU.pdf>
- Erck, S. (2024). Housing limitarianism: What's wrong with owning excess homes? *Housing, Theory and Society*. 1–16. <https://doi.org/10.1080/14036096.2024.2391424>.
- ESC. (2015). *European social charter*. Collected texts (7th edition). Updated: 1st January 2015, Strasburg.
- Gemalmaz, B. (2018). *Mülkiyet hakkı*. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi, (6). Ankara.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Polity Press, United Kingdom.
- Government of Canada (2024). *About reaching home: Canada's homelessness strategy*. <https://housing-infrastructure.canada.ca/homelessness-sans-abri/index-eng.html>.
- Harvey, D. (2004). The 'new' imperialism: Accumulation by dispossession. *Socialist Register 2004*. 63-87.
- Harvey D. (2003). Debates and developments the right to the city. *International Journal of Urban and Regional Research*. 27 (4). 939-941.
- Hearne, R. (2021). The Irish housing crisis and how to solve it. In: *Housing Shock*. Bristol University Press.
- Højdestrand, T. (2003). *The Soviet-Russian production of homelessness: Propiska, housing, privatisation*. https://www.anthrobase.com/Txt/H/Hoejdestrand_T_01.htm.
- IEN. (2023). *Social security and human rights – Ensuring access and combatting the non-take-up of social benefits*. International Social Security Association (ISSA) European Network Technical Seminar. 8-9 June 2023, Luxembourg.
- ILO. (1961). *Workers' housing recommendation, (R115)*. <https://normlex.ilo.org/>.
- ILO. (2019). *Violence and harassment convention, (C190)*. <https://normlex.ilo.org/>.
- ILO. (2020). *Social protection systems for all to prevent homelessness and facilitate access to adequate housing*. Social Protection Spotlight. February, <https://www.ilo.org/publications/>.
- Ireland, N. (2023). *Growing number of homeless people turning to ERs for shelter and warmth in Ontario*. CBC Media. <https://www.cbc.ca/news/canada/toronto/homeless-people-emergency-room-shelter-1.7042041>
- ISSA. (2024). *Single person's benefit*. Good Practices in Social Security. <https://www.issa.int/gp/251491>.
- KAMU-AR (2024). *Açlık ve yoksulluk rakamları araştırması*. Birleşik Kamu-İş Konfederasyonu.
- Kemp, P.A. (2007). Housing benefit in Britain: A troubled history and uncertain future. In: *Housing Allowances in Comparative Perspective*. Bristol University Press, 105-134.
- Kıbrıçoğlu, A. (2024). *Türkiye'de asgari ücret uygulaması, emekli ve akademisyen maaşları ve ülke genelinde çoklu asgari aylık sistemine geçiş gereksinimi*. TEPAV Yayın No: WP202401.

- Korostyshevskaya, E. & Gamidullaeva, L. (2020). Homelessness in the Russian Federation: regional and local context. *American Journal of Economics and Sociology*. 79. 427-452.
- Kos, P. & Shenk, J. (2021). *Lead Me Home*. Documentary Series. Netflix.
- Kositsky, J. & Dones, M. (2016). For Too Many, Homelessness Begins with Racism. Chronicle.
- LAHSA. (2024). Los Angeles homeless services authority. <https://www.lahsa.org/>
- Lefebvre, H. (2009). *State, Space, World: Selected Essays*. Ed. Brenner, N. & Elden, S. Minnesota S. University.
- Lefebvre, H. (2023). *Mekânın Üretimi*. Çev. Ergüden, I. Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Lévi-Strauss, C. (1987). *Introduction to the work of Marcel Mauss*. Translated by Felicite Baker. Routledge & Kegan Paul, London.
- Maruyama, S. (2019). *Living on the streets in Japan: Homeless women break their silence*. Trans Pacific Press, Australia.
- McNally, D. (2013). *Başka Bir Dünya Mümkün, Küreselleşme ve Antikapitalizm*, Çev. Köymen, O. Yordam Yayınları, İstanbul.
- Metin, Y. ve Uz, A. (2007). Normatif içeriği ve devletlerin bu alandaki yükümlülüğü bakımından yeterli yaşam standardı hakkı. *Uluslararası Asya ve Afrika Çalışmaları Kongresi, ICANAS-38*, (2) 873-895.
- NASW. (2024). *Homelessness: Resources for social workers*. <https://www.socialworkers.org/News/Research-Data/Social-Work-Policy-Research/Homelessness-Resources-for-Social-Workers>
- Nochlezka (2024). *Infographics*. <https://homeless.ru/statistics/?from=2023-09-01&to=2024-09-01>
- NSSA. (2024). *Project Dzimba*. <https://www.nssa.org.zw/project-dzimba/>.
- OHCHR. (2009). *The Right to Adequate Housing*. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Fact Sheet No. 21/Rev. 1. <https://www.ohchr.org/en/publications/fact-sheets/>.
- Oxfam. (2024). *Inequality Inc.: How corporate power divides our world and the need for a new era of public action*. Oxfam House, Oxford.
- Özgür, A. Ö. (2021). *Yaşlı istihdamının sosyo-psikolojik analizi*. Türk-Metal Sendikası. Araştırma ve Eğitim Merkezi Yayını, No: 70, Ankara.
- Padgett, D.K. (2007). There's no place like (a) home: Ontological security among persons with serious mental illness in the United States. *Social Science and Medicine*. (64), 1925-1936.
- Pikkety, T. (2023). *Yirmi birinci yüzyılda kapital*. Çev. Koçak, H. T. İş Bankası Yayınları, 5. Basım, İstanbul.
- Robeyns, I. (2022). Why limitarianism. *The Journal of Political Philosophy*. 30 (2): 249–270.
- Said, E. (2011). *Entelektüel*. Çev. Birkan, T. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Schwartz, H.M. & Seabrooke, L. (2009). Varieties of residential capitalism in the international political economy: Old welfare states and the new politics of housing. In: *The Politics of Housing Booms and Busts*. International Political Economy Series. Palgrave Macmillan, London.
- Shelter Scotland (2024). *The national campaign for homeless people limited*. <https://scotland.shelter.org.uk/>.
- Shinn, M. B. (2010). Homelessness, Poverty, and Social Exclusion in the United States and Europe. *European Journal of Homelessness*. (4), 2030 – 2762.
- Shinn, M. (2023). *Homelessness in America*. <https://www.sciline.org/social-sciences/homelessness/>.
- Somerville, P. (2013). Understanding homelessness. *Housing, Theory and Society*, 30(4), 384–415. <https://doi.org/10.1080/14036096.2012.756096>.

- Standing, G. (2024). *A US basic income experiment that wasn't*. <https://basicincome.org/news/author/guy-standing/>.
- Stonehouse, D., Threlkeld, G. & Farmer, J. (2015). 'Housing risk' and the neoliberal discourse of responsabilisation in Victoria. *Critical Social Policy*. 35 (3), 393-413.
- TCMB. (Temmuz 2024). Konut Fiyat Endeksi, Temmuz 2024. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- TOKİ. (2024) Göçmen Konutları. <https://www.toki.gov.tr/gocmen-konutlari>.
- Tsemberis, S. (2015). *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Health and Substance Use Disorders*. Dartmouth PRC, Hazelden.
- TÜİK. (2023). *İşgücü İstatistikleri Mikro Veri Seti*. Yayın No: 4738. Ankara.
- Tuna, K. (2013). *Toplum Açıklama Girişimi Olarak Şehir Teorileri*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- UN. (2008) General Comment No. 19, The right to social security (art. 9). Committee on Economic, Social and Cultural Rights (E/C.12/GC/19). Geneva.
- UNHRC. (2012). *Adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, and on the right to non-discrimination in this Context*. R. Rolnik, A/HRC/22/46, UN Human Rights Council, 24 December 2012.
- USICH. (2024). *Data and Trends*. U. S. Interagency Council on Homelessness. <https://www.usich.gov/guidance-reports-data/data-trends>.
- USP2030. (2019). *Together to achieve universal social protection by 2030 – a Call to Action*.
- Ülken, H. Z. (2014). *Varlık ve Oluş*. (2. Baskı). Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Ville de Montréal (2023). *Homelessness and social cohabitation*. <https://montreal.ca/en/topics/homelessness-and-social-cohabitation>.
- Wacquant, L. (2019). Sürgün Bölgelerini Yeniden Düşünmek: İleri Marjinaliğin Teşkilinde Sınıf, Etnisite ve Devlet, Çev. Aksu Akçaoğlu, *İdealKent*, (10), 128-145.
- Waldron, J. (1991). Homelessness and the issue of freedom, *UCLA law review*, 39 (295), 295-324.
- Wilcox S. (2002). Housing benefit and social security. In *'The private rented sector in a new century: Revival or false dawn?'*. Eds. Lowe, S. & Hughes, D. Bristol University Press, 31-42.